

Tiszta forrásból,
az élő tárgyalkotó népművészeti hagyományok továbbörökítésének
lehetőségei Szegeden és Csongrád megye településein

Tartalomjegyzék

Bevezetés	4
1. Népművészet, népi iparművészet	6
1.1. A Népművészet fogalma, kialakulása	6
1.2. Népi iparművészet.....	10
1.2.1. Története.....	11
2. Főbb szervezetek, intézmények	13
2.1. Kiemelt intézmények.....	13
2.1.1. Népművészeti Egyesületek Szövetsége (NESZ).....	13
2.1.2. Hagyományok Háza	14
2.2. A népi kézművesség formális, non-formális és informális oktatása és tanulása	16
2.2.1. Formális tanulás helyszínei	16
2.2.2. A non-formális és informális tanulás helyszínei	17
2.3. Az alkotóházak	18
2.3.1. Alkotóházak története, kialakulásuk	18
2.3.2. Alkotóházak fogalma és funkciói.....	20
2.3.3. Népművészeti Műhelygalériák.....	21
2.3.4. A kézműves alkotóházak fenntartása	21
3. Csongrád megye élő népművészete alkotók és intézmények tükrében	23
3.1. Szeged	23
3.1.1. DANE.....	24
3.1.2. DANE 2004.....	26
3.1.3. Napsugaras Dél-Tisza Menti Népművészeti és Kulturális Egyesület	28
3.1.4. Gyékényes Műhely.....	29
3.1.5. Száaszorszép Gyermekház	30
3.1.6. KÉZ-MŰ-HELY	31
3.1.7. További lehetőségek.....	32
3.2. Szegedhez közeli Csongrád megyei városok, települések	35
3.2.1. Algyő.....	35
3.2.2. Hódmezővásárhely	39
3.2.3. Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékpark	41

3.2.4. Üllési Alkotóház.....	41
3.2.5. Pusztaszeri Alkotóház	43
4. Középiskolás tanulók érdeklődése a népi kultúra és a népi kézműves alkotóházak	
iránt	45
4.1. A kutatás körülményei	45
4.2. Az eredményekről	46
4.2.1. Kézműves, népművészethez kapcsolódó tevékenységek	46
4.2.2. Preferenciák, vélemények	48
4.2.3. Alkotóház(ak) látogatása.....	54
4.3. Értékelés	56
4. Összegzés	58
Felhasznált Irodalom	62
Interjúk / személyes adatközlések.....	67
Mellékletek	70
Képek.....	88

Bevezetés

Kutatási témám személyes indíttatású, ugyanis gyakran elbiciklizek az egykori Árbóc utcai alkotóház romos, málló vakolatú és betört ablakú épülete mellett, ahol bő tíz évvel ezelőtt nagy élet folyt, és alkalmanként ennek én is részese lehettem még gyerekként, népi játszóházak alkalmával. Az alkotóház megszűnése óta a népi kézművességnek nincs igazi otthona, a hagyományörzők számára beszűkültek a lehetőségek Szegeden. Nincs egy hely, ahol mind az alkotás, mind a képzés, és a későbbiekben bemutatandó egyéb funkciók központosítva lennének a városban. Legfőbb problémának a hagyományt őrző alkotók által birtokolt tudás fokozatos eltűnését látom, ugyanis túlnyomórészt alkalomszerű kézműves alkotási lehetőségek mellett kevés lehetőség nyílik folyamatos szervezett képzéseken való részvételre a megyében, ahol mélységeiben átadható lenne ez a kincs. A tudás nem szabad hogy elvesszen, ugyanis múltunkra épül nemzetünk jelene és jövője. A népművészet a nemzet identitásának egyik legfontosabb alkotóeleme, ami igazán a miénk. Ezt véleményem szerint át kell menteni a jelenen még akkor is, ha a költségvetési megszorítások érzékenyen érintik a kulturális szektort. A másik ok, amiért a témával szeretnék foglalkozni, mert lenyűgöznek a népi kézműves tárgyak, és kedvelem a „népi dizájnt” is.

Diákköri dolgozatom témája a népművészetet éltető alkotóházak, nyitott műhelygalériák és a tárgyalgó népművészet hagyományait ápoló emberi erő és az e köré fonódó háttér bemutatása is. Ezt a témát felvezetve szeretném bemutatni az első fejezetben a népművészetet és népi iparművészetet, fogalmukat és kialakulásuk folyamatát. E témák mélyreható bemutatását azért tartom fontosnak, hogy rámutassak arra, miért is fontos az évezredek alatt felhalmozott hagyomány továbbélteése. Emellett kiemelnék két igen fontos országos hatókörű szervezetet és intézményt, nevezetesen a Népművészeti Egyesületek Országos Szövetségét és a Hagyományok Házát, akiknek tudatos összefogó, irányító, érdekképviselői feladatain keresztül maradhat meg népművészeti örökségünk a jövő számára.

A második fejezetben fontosnak tartom bemutatni azt az intézményhálózatot és egyéb lehetőségeket, amelyeken keresztül a népművészet iránt érdeklődők elsajátíthatják az élő népi kultúra tárgyalgó művészetét mind formális, non-formális és informális oktatás által. Az ismeretátadás talán legfontosabb helyszínei megítélésem szerint a népi kézműves alkotóházak, melyek egyszerre lehetnek a non-formális és informális oktatás és tanulás helyszínei. A népművészet továbbélésének kulcsai ezek a közelmúltig kevés írott szót megért,

ám annál nagyobb missziót teljesítő intézmények, ezért a fejezetben kitérnék előzményeikre, a kézműves alkotóház fogalmára és funkcióira. A népművészet harcosaiban nagy erő volt és van is, ám ez nem támaszkodhat pusztán lelkesedésre. Ezért felmerült bennem a kérdés, milyen emberi és más források állnak rendelkezésére az e művészetet éltető intézményeknek, szervezeteknek, illetve alkotóházaknak.

A megye élő népművészetét Szeged, és más jelentősebb városok, Szegedhez közeli települések a népi kézműves hagyományok szervezeteinek, intézményeinek és emberi sorsainak feltérképezésével szeretném bemutatni, rávilágítva ezzel a népi kézművesség jelenlegi nehéz helyzetére. Hipotézisem, hogy Szegednek újból szüksége lenne egy népi kézműves alkotóházra, ugyanis a megyének két népművészeti egyesülete is van, akik igazi törzshely nélkül élik mindennapjaikat. Ez hátrányosan befolyásolja értékteremtő és őrző tevékenységüket.

Csongrád megye élő népművészetével kapcsolatban kevés szakirodalmat találtam, ezért személyes mélyinterjúk és telefonos interjúk alapján igyekeztem információkat gyűjteni. Arra vállalkozom, hogy képet fessek – még ha a teljességre nem is törekedhetek – a kínálati oldalról a megyében működő alkotóházak, művészeti egyesületek, műhelygalériák és mesterek bemutatásával.

Dolgozatomban igyekszem a befogadói oldalt is bemutatni, mégpedig szegedi középiskolákban tanuló hallgatók véleményein keresztül. Teszem mindezt azután, hogy megvizsgálom, az általános iskoláskorú gyermekeknek milyen lehetőségei vannak a népművészettel való találkozásra intézményi keretek között. Céлом ezzel azon hipotézisem ellenőrzése, mi szerint az alapfokú oktatásban elsajátítható ismeretek mélységétől függetlenül középiskolásként még él az igény a szabadidőeltöltés egy olyan formájára, melynek teret adhat az alkotóház, s ami talán középtávon életben tarthatja a tárgyalkotó népművészeti hagyományokat.

„....Szükségünk van a művészetre, szükségünk a művészi munkára, mint ahogy szükségünk van a kultúra más termékeire is. És mert szükségünk van rá: meg kell teremtenünk. A múltunk megvan, a népünk él, és él még népünk művészete is.”
(Kós Károly 1923.)

1. Népművészet, népi iparművészet

Ha meghallom azt a szót: népművészet, nekem a következők jutnak először eszembe: nagymamám gyönyörű apátfalvi fehérhímzéses terítői, a vásárhelyi kerámiaköcsögök, az egyre többek által viselt bőrtarsolyok, a néptáncosok tüzes tekintete, és nem utolsó sorban Berecz András könnyesre neveltető népmeséi, ... és még sorolhatnám hány és hány kellemes látvány, élmény, illat, ami eme kifejezés kapcsán megdobogtatja a szívét. Ha a népművészet számos ágát képzeletben összekapcsoljuk, mágikus egység érzetét keltheti bennünk, és nyíltan kimondhatjuk: a magyar népi kultúra motívumai ugyanolyan tisztán jelennek meg egy kalotaszegi népdalban, mint egy bakonyi cifraszűr hímzésén. Ezért is vonzanak tömegeket népművészeti örökséget megelevenítő rendezvények, mert ezeken a találkozási pontokon tud azonosulni az ember a tradícióval, a múlt értékeivel, és ültetheti át mindezt saját jelenébe és jövőjébe.

A dolgozat megalapozásához mindenekelőtt szükségesnek látom az alapfogalmak tisztázását.

1.1. A Népművészet fogalma, kialakulása

Ha a népművészetet megpróbáljuk fogalmi keretek közé terelni, bebizonyosodik, hogy nehezen körülhatárolható. „A népművészet tágabb értelemben valamennyi népművészeti ágazat (népköltészet, népzene, népi tánc, díszítőművészet, népviselet) elnevezése; szűkebb értelemben tárgyak művészi megformálása.”¹

A paraszti-népi művészet virágkora és egyfajta megszállott felfedezése a 18. századi ipartelepek épülésénél, a „budapesti nagyvárosiasodás” idején, a nemzeti művészet megteremtésével párhuzamosan bontakozott ki több ezer parasztfalu népének sajátos művészi világából, használati eszközeiknek különleges esztétikai formát kölcsönözvén.² Eme

¹ FÉL és mtsai 1998: 7

² HOFER-FÉL: 1994: 6

kiteljesedés gyökerei régi időkbe nyúlnak vissza, számos ősi vonást megőrizve hatottak rá egykori sztyepei nomádlétünk díszítőművészetétől kezdve a reneszánszon át sok tényező, mely a 19. században ért csúcspontjára. Ez úgy értelmezendő, hogy a városi kultúra uniformizációja felélénkítette a paraszti kultúrát, annak mintegy ellenpontjaként teljesedett ki egyre népiesebb formát alakítva. „Az emberek díszet keresnek, díszítést, egyéniséget a tömeg szürkeségében. Ezért a népművészet fogalma egyrészt egyenlővé vált a kézi díszítéssel, a díszítés megdicsőítésével, másrészt a nyersebb, őszintébb, fegyelmezetlenebb, az elfogadott társadalmi normákkal szembehelyezkedő „népies” magatartással”³ Ez a korszak úgy tűnik egyfajta ellenkulturális hatást váltott ki a nép művészetében.

A falusi ember díszítőművészetére jellemző, hogy elsősorban azokat az elemeket használja, amelyek foglalkozásához kapcsolhatók, illetve a természetben megjelennek. Népi ornamentikája a parasztember virágoskertje, az erdő, a legelők, az állatvilág. A lilomot, rózsát, búzavirágot, a madárkákat különösen kedveli, naturalisztikusan azonban sohasem ábrázol, stilizálása anyag és szerszám szerint alakul.⁴ Kedveli a mértani formákat is, ugyanúgy, mint az egyszerű vonaldíszítést, és gondolatainak tárgyakon való megörökítését. Szépérzékét ugyanígy alakította a kenyéradó föld szeretete, a hazafiúi érzés, a hagyománytisztelet, társadalmi konvenciók, a vallás szentsége, a nemi vonzódás, az egymáson túltenni akarás, és nem utolsósorban az egyéni képzelőerő, szabadság és kreativitás. Mindez azért fejeződött ki egyfajta nemzeti jellegben és ezen belül tájegységre és egy-egy falura jellemzően, mert a környezet, az akkori kor falujára jellemző elszigeteltség, „ragaszkodás a régihez” előirányozta népművészetének finom újításokkal megtűzdelt vízgyűrűszerű fejlődését. A magyar népművészet burjánzása természetes folyamat.⁵

A városi művészet e falusi formanyelvet veszi át, ám ugyanúgy a 19. század közepétől a vasúti forgalom terebélyesedésével az olcsó agyoncifrázott városi termékek megfertőzik a tiszta forrásból táplálkozó paraszti népi kultúrát. Csak ott marad épen a népművészet, ahova nem ér el a városok keze, és önmagában tud fejlődni.⁶ Ám ne gondoljunk hermetikusan elzárt

³ ANDRÁSFALVY 1998: 30

⁴ BÁTKY és mtsai 1928: 14

⁵ MALONYAI: <http://mek.niif.hu/01600/01671/html/index.html>

⁶ MALONYAI: <http://mek.niif.hu/01600/01671/html/index.html>

közösségekre. A népművészetre hatottak más társadalmi rétegek művészi törekvései is, így például a városi és udvari „magas” művészet is, mely kapcsolatban állt a paraszti művészettel.

A nép művészetének ugyanakkor vannak korszakai - a korok szelleme nem hagyta érintetlenül. A városokon viszonylag gyorsan végigrohanó művészeti áramlatok és történeti stílusok egy része lassanként a falvakba is eljutott, és számos helyen megragadt. Például a reneszánsz újításai a faluban igazi esszenciaként jelennek meg. A parasztotthonok kivilágosodnak, a festéseken a meleg színek dominálnak, és a díszítési kedv felélénkül.⁷

Továbbá fontos kitérni a táji jellegre is, ahol az eltérő topográfiai és éghajlati viszonyok másként hatottak az életmódra, a foglalkozáskörökre, és a népművészet alakulására is. Más képe van egy bajai halászfalunak, és más a mezőgazdálkodással foglalkozó kishomoki tanyavilágnak. Ugyanígy ettől függött az is, hogy hol milyen anyagokat használt fel művészetében a vidéki ember. A parasztstílusok behatárolásánál tehát inkább a területi összefüggés a döntő. A nagyobb regionális egységeket több hasonló népművészeti stílus alkotja, de azonos helyen több parasztstílus is élhet egymás mellett.

A népművészet társadalomtörténeti körülhatárolásánál a széles értelemben vett parasztsághoz kötjük a népművészetet, amelybe beletartoztak a birtokos parasztok, a birtoktalan falusi, mezővárosi rétegek, a mezővárosi civisparasztok, a falun élő, paraszti munkát részben végző kisnemesek, a pásztorok, a paraszti életformába beilleszkedő kézművesek.⁸ A népművészeti tárgyak alkotóit négy nagy csoportra lehet osztani. Az alkalmasszerűen alkotók voltak azok, akik ráérő idejükben alkottak.⁹ Mellettük megjelentek a specialisták, akik megrendelésre készítettek tárgyakat, pl. vásárhelyi asszonyok gyapjúhímzéses asztalterítőket,¹⁰ ám fő foglalkozásuk a mezőgazdasági munka volt. A jelentős falusi alkotókat, a specialistákat, számon tartotta környezetük, az ünnepi tárgyakat velük készítették el, mert megbecsülték, ha valaki kimagaslóan értett valamihez. A hivatásszerűen alkotók közé tartoznak az ún. „háziiparosok”, akik a paraszti munka mellett

⁷ MALONYAI: <http://mek.niif.hu/01600/01671/html/index.html>

⁸ FÉL és mtsai 1998: 8

⁹ Ők voltak például azok a pásztorlegények, akik a nyáját legeltetve farigcsáltak furulyájukat, díszítés közben a kedvesre gondolva.

¹⁰ Ld. 1. kép

idényjellegűen, rendszeresen használati tárgyakat állítottak elő, és végül a kisiparosok, akik egész évben hivatásszerűen folytatták mesterségüket.¹¹

Egy láthatatlan szál fűzi egybe az alkotásokat, mely nem más, mint a hagyomány. A közösségi ízlés íratlan szabályai: „a nép, illetőleg egy-egy közösség egész értékrendjére kiterjedő, általa kialakított és önként elfogadott szabályok összességének, generációról generációra való örökítése, illetőleg átvétele.”¹² Tehát a népművészeti stílusokat a hagyomány is nagymértékben formálta, ám a hagyományörzés korosztályonként, nemenként is eltérő mértékű volt. A tradíciók és a közösségi ízlés alapján a népművészeti alkotásokat az egyén képzelőereje és tehetsége alakította.

A népművészetnek a tradicionális paraszti életformával együtt vége lett - állítja számos néprajztudós és teoretikus - ugyanis ezzel megváltozott az emberek viszonya tárgyaikhoz – felbomlott a régi rend mind az emberek közötti kapcsolatrendszerben, értékrendben, a tárgyak szokásokhoz, szertartásokhoz kötött szerepe is elveszett.¹³ A 19. század közepén a magyaroknak még csaknem háromnegyede földműves volt, ám a 19. század végére a falusi embert is szépen fokozatosan beszippantotta az urbanizáció, ahol a gyáripar uralma tört előre.¹⁴ Szerencsére ezzel nem szűnt meg a népművészeti technikák, motívumok alkalmazása, ugyanis az iparosodás és urbanizáció hatására időben megjelent az igény a népművészeti tárgyakra, sőt egyes vidékeken új parasztstílusok keletkeztek.

A 19. század végén elkezdődött a népművészet felfedezése, gyűjtése, archiválása.¹⁵ Ezen értékek szinte mágnesként vonzották az etnográfusokat, akik közelről figyelhették meg a társadalom jelentős részét kitevő parasztság életmódját, hallgathatták népdalaikat, figyelhették őket faragás, vagy épp hímzés közben. A hullámot meglovagolva, a népművészet gazdag tárházát múzeumok kiállításain, magángyűjtők, kereskedők polcain lehetett röpké időn belül látni. Hozzájárult ehhez az 1896-ban a budapesti Városligetben megrendezett Millenniumi Kiállítás, ahol 12 magyar és 12 nemzetiségi lakóházat, illetve portát állítottak fel. A berendezést a származási helyekről hozott tárgyak alkották, melyek között különösen nagy

¹¹ DOMANOVSKY 1983

¹² DOMANOVSKY 1983: 6

¹³ FÉL és mtsai 1998: 9

¹⁴ HOFER-FÉL 1994

¹⁵ Ld. 1. számú melléklet

sikere volt a matyó népművészeti tárgyaknak, és ez váltotta ki a később a Mezőkövesdet elárasztó turista és kereskedő hullámokat.¹⁶

1.2. Népi iparművészet

A népművészet formakincsét kiadványokban átrajzolva igyekeztek hozzáférhetővé tenni. Motívumait és formai jellegzetességeit felhasználva legtöbbet az iparművészet merített belőle, így a századfordulón az európai modern művészet és a magyar népművészet ötvöződéséből születnek olyan példák, mint a népi motívumos kerámia. Időben behatárolva a fordulat az 1930-as években jelentkezett, amikor nem hivatásos szövők, hímzők, faragók hivatásszerűen kezdték el űzni mesterségüket. Ez a fajta tárgyalkotó népművészeti tevékenység a 40-es évekre kiterjedélyesedett, majd a II. világháború tíz évre megszakította. Ám az ösztön, az élni akarás lendületesen jelentkezett az 50-es években.¹⁷ „A 20. század második felére egy sajátos, sok szállal a tradíciókhoz kötődő, de a mai kor elvárásaihoz igazodó művészeti ágat hozott létre, amelyet úgy nevezünk: népi iparművészet.”¹⁸ Nagy mértékben alkalmazza a népművészet formanyelvét, hagyományos helyi paraszttílust használ kiindulásul, ám ezeket kiegészíti a maga egyéniesült technikáival, művészi kifejezésével, értékeivel.¹⁹ A különbség, hogy már nem a közösségi ízlés, sokkal inkább az alkotói ízlés alakítja.

A kézműves alkotók azok, akiken keresztül a népművészet szelleme és teste megnyilvánul. Ők lettek a kulcsszereplői a népművészet továbbélésének, és a több évezredes kézműves kultúra létének. Olyan gyakorló szakemberek ők, akiknek egy része foglalkozásszerűen űzi ezt a tevékenységet, és közülük többen birtokolják a Népi iparművész címet. (Bővebben lásd 2. számú melléklet.) A népművészet örökségére alapul a népi iparművészet, ám ez gyakran tudatosan szervezett, irányított keretek között valósul meg.²⁰

¹⁶ SZABÓ: <http://www.hagyományokhaza.hu/nmm/muzeum/>

¹⁷ DOMANOVSKY 1983

¹⁸ BESZPRÉMY 2010: 4

¹⁹ Ld. 2. kép

²⁰ Pl.: háziipari szövetkezetek; népi iparművészeti tárgyak minősítése (pl. zsűrizés) (ld. 3. számú melléklet)

1.2.1.Története

A népi kismesterségekben dolgozók mellett hivatásszerűen kezdték el gyakorolni művészetüket a népművészek, ugyanis az 1950-es évektől kormányhatározatra ágazati és vegyes szövetkezetekbe tömörítették őket, csak elhanyagolható részük maradt kívül. Tagjai között nem csak paraszt, hanem városi munkás és értelmiségi származásúak is voltak, a tárgyak melyeket előállítottak jelentős százalékban dísz tárgyak.²¹

1951-re a művészetszervező intézményi háttér is megalakult, létrejött a Népművészeti Intézet, ahol a Művészeti, Néprajzi és Tánc osztály foglalkozott az amatőr népművészeti mozgalom, ezen belül a díszítőművészet szakterületének patronálásával is. 1952-ben Győrben tanácskozást tartott a Néprajzi Társaság és a Népművészeti Intézet, amivel új korszak kezdődött. Itt született meg a népi iparművészet mint fogalom, és ezen a tanácskozáson döntöttek a Népi Iparművészeti Tanács (NIT) és a Háziipari és Népi Iparművészeti Szövetkezetek Országos Szövetségének (HISZÖV) létrehozásáról. Az intézet kezdeményezésére országos népművészeti szakági pályázatok alakultak.²²

A népművészet ismételt kivirágzása az 1960-as években a Röplő páva mozgalommal kezdődött el, majd a 70-es évektől a „Nomád nemzedék” fiataljai keresték gyökereiket, a megújulást, és mindezt sokan a tánc ház mozgalomban találták meg. A tárgyalkotó népművészeknek is váltaniuk kellett. „Ennek eredményeképpen jött létre 1973-ban az I. országos "Élő Népművészet" pályázati kiállítás Nyíregyházán. A kiállítás 2 évente megismétlődött, és a kiállítások apropóján összegyűlt 10000 tárgy együttesből 3000 a Néprajzi Múzeum kiállításán szerepel.”²³ „A 80-as években a személyi-tárgyi lehetőségek beszűkültek, ekkor hozták létre a Népművészeti Egyesületet 1982-ben, majd a tagság bővülésével a Szövetséget. A tagok szorgalmas munkával létrehozták alkotóházaikat: Velem, Miskolc, Debrecen után a Gébárti-tónál Zalaegerszegen, Jakabszálláson, Kecskeméten, Tiszavárkonyban, Keszthelyen.”²⁴

A népművészeti egyesületek létrejöttének filozófiájában benne van a tárgyalkotó népművészeti múlt értékeinek átmentése a jövő számára. Felkarolták a kézműveseket, a

²¹ DOMANOVSKY 1983

²² SZABÓ: <http://www.hagyományokhaza.hu/nmm/muzeum/>

²³ BORBÉLY 2003: 2

²⁴ BORBÉLY 2003: 2

széjjelszóródott, egymásról keveset tudó alkotóközösségeket, és civil szervezetként bázist adtak számos kisebb szervezetnek.

2. Főbb szervezetek, intézmények

A tárgyalkotó népművészet értékeinek megőrzésével és bemutatásával országosan számos közgyűjtemény, múzeum hivatott foglalkozni. A tárgyi népművészet szellemi örökségének továbbörökítésének központi feladatait pedig állami intézmények és e mellett civil szervezetek látják el.

2.1. Kiemelt intézmények

Egy-egy kulcsfontosságú szervezetet és intézményt emelnék ki a sorból, nevezetesen a Népművészeti Egyesületek Szövetségét és a Hagyományok Házát.

2.1.1. Népművészeti Egyesületek Szövetsége (NESZ)²⁵

Immáron harminc éve fogja össze az országban és a határokon túl működő 52 népművészeti egyesületet, kézműves műhelyeket, alkotóházakat, segít munkájuk összehangolásában. Célja a magyar népi kultúra hagyományos értékeinek továbbéltetése, a minőség megőrzése, az alkotók, az alkotások és a szakterületen működő szervezetek, közösségek, műhelyek szakmai, közgazdasági érdekképviselése. Jutalmazza a legjobbnak ítélt szakmai teljesítményeket a Király Zsiga-, Aranykoszorú-, Hagyományörző-, az Év Mestere-, az Év Ifjú Mestere és az Év Műhelye kitüntetésekkel, emellett állami és kormánykitüntetésre is felterjeszti az alkotókat, alkotóközösségeket, tagszervezeteket.²⁶

A NESZ 2004 óta adja ki évente négy alkalommal megjelenő Mesterség és Művészet című népművészeti, kulturális periodikáját. A honlapon (www.nesz.hu) tagszervezeteik eseményeit folyamatosan frissülő eseménynaptárként, alkotóházak, nyitott műhelyek és nemzetközi hírű rendezvényeik ismertetőit teszik közzé.

Szakmai Bizottságok közreműködésével végzik az egyes népi kézműves szakágak feltérképezését, illetve fejlesztési koncepciók elkészítését, emellett szakmaközi bizottságokkal érdekképviselési tevékenységet folytatnak. Az Emberi Erőforrások Minisztériuma felkérésére a tárgyi népművészetet érintő rendeleteket, pályázatokat, egyéb dokumentumokat véleményezik. Alapító tagjai a Magyar Népművészeti Tanácsnak, tagjai a Magyar

²⁵ PÁL 2011: <http://www.nesz.hu/content/view/785/1/>

²⁶ További kitüntetések: Ld. 2. számú melléklet

Folklórfesztiválok Szövetségének. 2009 óta tagjai az Ipartestületek Országos Szövetségének, együttműködésre töreksenek a Magyar Turizmus Zrt-vel, Falusi Turizmus Országos Szövetségével (FATOSZ), az Idegenvezetők Egyesületével, és a Hungarikum Bizottsággal. Oktatási Bizottságuk révén a népi kézműves szakmák elismertségét és támogatottságát képviselik. Pályázatokat írnak ki népművészeti egyesületek és alkotók számára, valamint kiállításokkal nyújtanak lehetőséget a népi kézműves tárgyalkotók bemutatkozására.

Fontos feladatuknak tartják a határon túli népművészek támogatását: a Romániai Magyar Népművészeti Szövetség, a Vajdasági Magyar Folklórközpont és a székelyudvarhelyi Artera Alapítvány tagszervezeteik között szerepelnek. Nemzetközi folklórszervezetekhez való csatlakozásuk révén (Európai Kézműves Szövetség, CIOFF) számos külföldi népművészeti szervezettel ápolnak jó kapcsolatot.

A NESZ 1987 óta minden évben megrendezi a magyarországi kézművesek legnagyobb országos rendezvényét, a Mesterségek Ünnepét a Budai Várban. Tagszervezeteikhez tartozó kézműves mesterek négy napon keresztül működő műhelyekben mutatják be a tradicionális magyar mesterségeket. Ez a rendezvény egyre nagyobb szakmai elismerést hoz mind a szervezet, mind az egyes tagszervezetek számára, és idegenforgalmi sikert hoz az országnak. Egyéb rendezvények: Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeummal a Pünkösdi Sokadalom és a Borünnep, Táncház Egyesülettel az Országos Táncháztalálkozó és Kirakodóvásár, Budapesti Fesztiválközpont Kht-vel a Vörösmarty téri Húsvéti- és Karácsonyi Vásár megrendezése.

2.1.2. Hagyományok Háza

2001-ben a Nemzeti Kulturális Örökség minisztere által alapított nemzeti intézmény küldetése a Kárpát-medencei néphagyomány ápolása és továbbéltetése. Három nagy egysége ápolja a népi kultúra és a hagyomány örökségét, a Magyar Állami Népi Együttes, a Lajtha László Folklórdokumentációs Központ és a Népművészeti Módszertani Műhely.²⁷ Ez utóbbi a hagyományos paraszti kultúrát – elsősorban a népi kézművességet, néptáncot, népzene, népköltészetet – közvetíti tanfolyami oktatás, konferenciák szervezésén, pályázatok lebonyolításán, kiállítások rendezésén, kiadványok készítésén, kortárs kézművesek alkotásainak minősítésén, és ismeretterjesztésén keresztül.

²⁷ HH I.: <http://www.hagyomanyokhaza.hu/hh/>

A Népművészeti Módszertani Műhely Folklór Osztálya, Kézműves osztálya és Népi Iparművészeti Osztálya néptáncbemutatók, koncertek, kiállítások, mesterség-bemutatók, játszóházak alkalmával népszerűsíti a magyar népművészetet itthon és külföldön. Szaktanácsadást végez a közművelődési és oktatási intézmények, művészeti csoportok, szakkörök és alkotóműhelyek, egyéni alkotók, civil szervezetek, és szakterületükön tevékenykedő szakemberek számára.²⁸

A Hagyományok Háza, és annak jogelődjei felvállalták a kézműves oktató képzést, annak országos szintű szakmai koordinációját, irányítását, melyet specializáltan a Kézműves Osztály végez. Oktatási tevékenységén belül közművelődési szakemberek és pedagógusok számára akkreditált tanfolyamokat nyújt a néptánc, a népzene és népmese témájú tanfolyamok mellett a népi kézművesség területén OKJ-s képzésekkel. Népi játszóház-vezető, és Népi játék és kismesterségek oktatója tanfolyamai nagy népszerűségnek örvendenek.

Népi Iparművészeti Osztálya (NIO) széles körben lát el feladatokat. Az egykori Népi Iparművészeti Tanács feladatköre 1992. évi megszűnését követően a Magyar Művelődési Intézet Népi Iparművészeti Titkárságán át 2004 júliusától a Népi Iparművészeti Osztály berkeibe került. A NIO feladatai közé tartozik a népi iparművészeti alkotások zsűrizése²⁹, Népi Iparművész cím adományozása, a Magyar Népi Iparművészeti Múzeum fenntartása, pályázatok kezelése, pályamunkák minősítése, kiállítások rendezése.³⁰

A Hagyományok Háza a gyerekeknek is számos programlehetőséget kínál. Játszóházakat, mesterségbemutatókat tartanak itthon és külföldön. Kézműves mesterségeket bemutató, jeles napokhoz kötődő programjaik komplex foglalkozások iskolás csoportok számára a tananyaghoz kötődően. Emellett rendhagyó órákat tartanak hagyományismereti témakörben az iskolai tananyagot kiegészítendően művészeket bevonva. Egész napos ifjúsági programokkal, és táncházakkal várják a gyerekeket, iskolás csoportokat.

²⁸ HH II.: <http://www.hagyomanyokhaza.hu/nmm/>

²⁹ Ld. 3. számú melléklet

³⁰ HH IV.: <http://www.hagyomanyokhaza.hu/oldal/627/>

„Mert azt tanultam mindenütt, azt láttam minden nagy nemzetnél, hogy az apák dolgát folytatják az utódok.....”
(Kós Károly)

2.2. A népi kézművesség formális, non-formális és informális oktatása és tanulása

Ahogy a mottó is írja, a tanuló a tudás továbbvivőjeként képes a hagyományokat oly mértékig elsajátítani, hogy később ennek a tudásnak teljes birtokában önmagát is bele tudja vinni az alkotásba, megérti a tradíció szellemiségét, és a népművészetnek, mint szimbólumrendszernek bizonyos szabadságot engedő felhasználhatóságát. A közös tudást, melyet eleink mint egy hógolyót gördítettek tovább generációról generációra - az értéket megtartva a nem életképeset elhagyva – megőrzi az alkotó, mert helyes hozzáállással az ihlet tiszta forrásból táplálkozik.

A mai helyzetet egyre kevésbé jellemzi ez a gyakorlat, szerencsére számos kivétellel is találkozhatunk, ám tény, hogy egyre kevesebb esetben figyelhető meg a mesterség apáról-fiúra szállása, helyette új utakat volt szükséges találni, melyet a modern társadalomban a különböző intézményes formák biztosítanak.³¹

„Világszerte magyar modellként ismerik a hagyományok átadásának azt a módszerét, amikor néprajzkutatók, művészettörténészek segítségével, az eredeti gyűjtött anyag alapján, a technikák, stílusok, díszítmények, a formavilág, a táji specifikumok tanulmányozásával, annak anyanyelvi szintű ismeretével jut el az alkotó a tudás olyan szintjére, ahol már a saját egyéniségét kibontakoztatva, önálló alkotásra is képes, nem csupán a korábbi tárgyak látványban is hű reprodukálására. Ezt az alkotói tevékenységet azonban már nem elsősorban a közösség ízlése szabályozza. Sokkal inkább esztétikai szempontok érvényesülnek a tárgykészítés folyamatában, bár természetesen továbbra is nagyon erős a hagyományok, írott és íratlan szabályok tisztelete.”³²

2.2.1. Formális tanulás helyszínei

A közvetlen mesterségátadás új központjai a művészeti alapiskolák, szakképző intézmények illetve közművelődési intézmények. A Budapesti Művelődési Központ (BMK) a

³¹ TARJÁN 2005: 20

³² BESZPRÉMY 2010: 5

90-es évek elején kézműves iskolát alapított a középiskolából valamilyen oknál fogva kimaradt gyerekeknek, mindezt kísérleti jelleggel. A képzés hihetetlen népszerűségnek örvendett az évek során (a tanulók száma meghaladta a félezret), ám a BMK közművelődési intézményi kereteit túlfeszítette az iskola, így létrejött az első nagy képzőintézmény: a Pályakezdő Fiatalok Esély Alapítványa. A BMK példáján felbuzdulva számos közművelődési intézmény indított be kézművesképző-központot.³³ A művészeti (alap)iskolák az ország különböző pontjain képző és iparművészeti tanszakon képzik a jövő iparművészeit, népi iparművészeit, illetve szakképző intézményekben nappali és felnőttoktatási formában lehet tanulni az OKJ-s rendszerű népi kézműves szakmákat, középfokú szakképesítést szerezhetően. Ezek mellett népijáték és népi kismesterségek oktatója valamint népi játszóházvezető képzést indítanak művészeti alapiskolák, szakképző intézmények, illetve közművelődési intézmények is.³⁴ Ezek közül néhány példa Magyarországon: a budapesti Hagyományok Háza és a Guzsalyas Népi Mesterségek és Művészetek Szakközépiskolája; a Nádudvari Népi Kismesterségek, Szolgáltató Mesterségek Szakiskolája és a békéscsabai Békés Megyei IBSEN Oktatási, Művészeti és Közművelődési Nonprofit Korlátolt Felelősségű Társaság. Számos egyéb intézmény mellett ők végzik népi kismesterségek, népi kismesterség-oktató, és népi játszóház vezető OKJ-s képzések lebonyolítását. Fontos megemlíteni, hogy a Nyugat-magyarországi Egyetem Kézműves Alapszakon és erre ráépülő népi kézműves szakirányon is indított be képzést.

2.2.2. A non-formális és informális tanulás helyszínei

Országsszerte és határon túl is lehetőség van bizonyos általános és középiskolákban is népi kézműves szakkörökön részt venni. Számos egyéb szervezet, például népművészeti egyesületek, intézmények, népi kismesterség oktatók szakköreinek, ünnepek alkalmával szervezett népi kézműves játszóházakon, népművészeti táborokon lehet részt venni, ugyanígy népművészeti vásárokon, fesztiválokon, egyéb rendezvényeken is van lehetőség alkotómunkára. Hasonlóan mesterségbemutatók alkalmával, vagy népművészeti műhelygalériák, népi kézműves alkotóházak³⁵, alkotókörök foglalkozásain nyelhetünk

³³ SULINET: <http://www.sulinet.hu/tart/fcikk/Kebh/0/21292/1>

³⁴ SULINET: <http://www.sulinet.hu/tart/fcikk/Kebh/0/21292/1>

³⁵ Ld. 2.3. fejezet

nagyobb betekintést, és tehetjük sajátunkká a népi tárgyalkotást, alkothatnak maradandót az érdeklődők a hagyomány hálójának részeként.

Az informális és non-formális tanulás helyszíneiként lehet tekinteni a múzeumokra is, ahol a falusi és mezővárosi társadalom szellemi kultúrájának tárgyi néprajzi emlékeit őrzik. „Budapesten a Néprajzi Múzeum Európa egyik legnagyobb szakmúzeuma, mely „A magyar nép hagyományos kultúrája” állandó kiállítása révén gazdag betekintést ad textil-, kerámia-, bűtor-, mesterség- és szakrális népművészeti tárgyelemleink múltjába.”³⁶ Jelentősek még a megyei múzeumok, tájházak és gyűjteményeik, és nem utolsósorban a szabadtéri néprajzi múzeumok, avagy a skanzenek. Ezek közül is kiemelkedik a Szentendrei Szabadtéri Múzeum.³⁷

2.3. Az alkotóházak

Az alkotómunkára fogékony és a népművészet iránt elhivatott embereket meghatározza az alkotás szeretete, a hagyományok őrzésének és átadásának szívügye, és közös igényük egy hely, ahol mindezt megvalósíthatják. „A közművelődés a polgárok iskolán kívüli, öntevékeny, önművelő, megismerő, kultúraelsajátító, művelődő és alkotó célú cselekvése, amely jellemzően együttműködésben, közösségekben valósul meg”³⁸. Az alkotóházak igen szép példák arra, miképp valósulhat meg a közművelődés egy lelkes, öntevékeny csoport munkája, és az általuk közvetített értékekbe betekintést nyerni akaró emberek által. Az 1970-es években kezdődött el Magyarországon az alkotóházak tényleges megszületése, ám voltak előzményeik.

2.3.1. Alkotóházak története, kialakulásuk

A Magyar Táncházmozgalom, a Fiatalok Népművészeti Stúdiójának 1973-as létrejöttének példája mutatja, hogy a korábbi éveknél sokkal bátrabban kezdenek közösségek alakulni, ahol előtérbe kerülnek a hagyományok, a múlt, és az összetartás, melyet a politikai rendszerek viharaiiban felnőtt fiatalok indítottak útjára. A Stúdió nem csak lelkes fiatalokat,

³⁶ KÁLDY 2003: 21

³⁷ Ld. 4. számú melléklet

³⁸ A muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvény 1. számú mellékletének q) pontja

SZÍN:3 http://www.mmi.hu/szin/szin_12_4.pdf

hanem segíteni kész szakembereket is tömörített. A stafétát ezen szervezet adta át a Népművészeti Egyesületek Szövetségének 1982-ben, mely az ekkorra már megszülető népművészeti egyesületeket tömörítette egy szervezetbe. Az egyesületek mellett meg kell említeni a háziipari szövetkezeteket is, melyek eredményeit sokan megkérdőjelezzik, ám tény, hogy számos mai tárgyalgó népművész szakmai tevékenységét e szövetkezetekben kezdte, és vált tudásának alapjává az ott megszerzett tapasztalat.³⁹ A közös műhelyek pedig konkrétan az alkotóházak előzményeinek tekinthetők.⁴⁰

A népművészeti mozgalom feléledése az 1970-es 80-as évekre kézműves házak létrehozásában teljesedett ki, melyeket a közösségek és a mozgalom teoretikusai indítványoztak⁴¹. A népművészet értékeit megőrizni akaró közösségekre alapult létrejöttek. Ezen közösségi színterek sokkal inkább szellemi és önerőből táplálkozó munkából jöttek létre, mint anyagi támogatással. Szerencsére a nemes célokat felismerve több állami és magán szervezet csatlakozott a létrehozáshoz, és biztosított anyagi hozzájárulást. Az elmúlt több mint két évtized alatt nem csak közösségi, de egyéni műhelyek is létrejöttek, emellett támogatásokkal folytathatták addigi tevékenységüket. Mellettük alkotóházi tevékenységet befogadó intézményeket is találunk, ilyenek például a tájházak⁴².

A költségvetés, az állami és önkormányzati finanszírozás bizonytalansága miatt mára azonban számos népművészeti alkotóház bezárta kapuit, ezzel nagyszámú tárgyalgó népművész, kézműves, és az alkotóházat látogató lelkes közönség maradt alkotói fedél nélkül. Az ő példájuk mellett szerencsére vannak olyan alkotóházak is, melyek igaz működési zavarokkal, de folytatni bírták tevékenységüket, és számos olyan példával is találkozhatunk, melyek kiválóan működnek. Alkotóházak egész tárházát lehet felsorolni, és létrejöttek története is megindító. Tokaj, Velem⁴³, Zalaegerszeg, Magyarlukafa, Tiszavárkony, Szeged, ..., csak hogy néhányat megemlítek a számos jó példa közül.

Ám nem lehet figyelmen kívül hagyni korunk pénzügyi válságát, ami sajnos több alkotóház kapuját bezárásra kényszerítette. Részben emiatt, részben a még élő alkotóházak működéséről folyó párbeszéd elindításaként szervezik meg immáron 3 éve Zalaegerszegen a

³⁹ Ezt Dr. Bánszky Pál műhelygalériákról szóló összefoglaló kutatása is alátámasztja. BÁNSZKY 2003

⁴⁰ Ld. 5. számú melléklet

⁴¹ PROKNÉ 2011

⁴² PROKNÉ 2011

⁴³ Ld. 6. számú melléklet

'Kézműves Alkotóházak Országos Konferenciáját', ahol szakemberek igyekeznek megoldást találni a problémára. Kiemelendő eredmény, hogy a 2010 április 9-10-én tartott konferencián létrehozták a Népi Kézműves Alkotóházak Országos Egyesületét.

2.3.2. Alkotóházak fogalma és funkciói

Az imént említett konferencián született meg a kézműves alkotóház fogalma: „népi kézműves (továbbiakban kézműves) tevékenységet folytató alkotóházakat, műhelygalériákat, műhelyeket foglal magába, melyek a tárgyalkotó népművészet színterei, ahol a magyar nyelvterület hagyományos népi kultúrájának, hagyományainak továbbéltetése, komplex bemutatása, közvetítése, oktatása, fejlesztése folyik intézményi, civilszervezeti, egyéni és egyéb fenntartási formában. Ezek a helyek biztosítják mindehhez a szellemi háttérrel és a személyi feltételeket, iskolákat, közművelődési színtereket, alkotóközösségeket hozhatnak létre és működtethetnek.”⁴⁴

Mi teszi hatékonyá és sikeressé ezeket az intézményeket? Többek között ez a dolgozat egyik alapkérdése.

Feladatuk a népi kultúra tárgyi hagyományainak gyűjtése, megőrzése, bemutatása, és az ezeket létrehozó népi kismesterségek és kézműves tárgyalkotás ismereteinek átadása. Ez történhet közös alkotás, azaz egymástól tanulás által, de szervezett szakkörök, képzések, táborok, tárgyalkotók és pedagógusok továbbképzései és konferenciák által is. Mesterségbemutatókat, alkalmi kézműves foglalkozásokat, és helyi kézműves termékek megvásárolhatóságát is biztosítva turisztikai jelentőségük szintén mérvadó, és erre való nyitottságuk manapság mondhatni feltétele is fennmaradásuknak. Az alkotók termékeinek megvásárlását népművészeti bolt, vagy kisebb áruda kialakításával tudja biztosítani. Hagyományörző rendezvények ideális színhelyei az alkotóházak, amikor is a kézművesség kiegészülhet egyéb folklórműfajokkal is.

A természetes anyagokkal való testközelség és az alkotás egyre inkább reneszánszát éli világunkban. A kézműves alkotóházak pont e köré az emberi igény köré épültek. Az alkotás, ezen belül a népi kézművesség közösségformáló hatású, kibontakoztatja a kreatív energiáinkat, az önmegvalósításhoz vezető út egyik lehetséges lépcsőfoka. Már

⁴⁴ PROKNÉ 2010

gyermekkorban segíti a szocializációt, fejleszti a finommotorikus képességeket. Nagy szerepe lehet a rehabilitációban és prevencióban (pl. bűnmegelőzés) is. Előbbi esetében a produktív létrehozási folyamat és a végeredmény magabiztosságot nyújthat az alkotónak, utóbbi esetben hasznos és értelmes kikapcsolódási lehetőség fiataloknak is.

A kézműves alkotóházak feladata továbbá a kézművességgel foglalkozó alkotók számára helyet biztosítani és közösségüket összefogni.

2.3.3. Népművészeti Műhelygalériák

A népművészeti műhelygalériák olyan közösségi színterek, ahol egy népművészeti tárgy elkészülésének folyamatát mutatják be az alkotók, ezzel lehetővé téve a munka atmoszférájának átélését, az alkotás folyamatába való bekapcsolódást az érdeklődőknek, illetve akár helyben történő vásárlást is. A megszűnőben lévő népművészeti bolthálózatot kezdik felváltani a műhelygalériák, melyekről a Népművészeti Egyesületek Szövetsége, mint a műhelygaléria – hálózat létrejöttének a kezdeményezője egy adatbázist is összeállított. Dr Bánszky Pál leírása alapján „Jelenleg ebbe a hálózatba – az országban szétszórta – 43 kézműves és népművész – bőrműves, csipke- és játékkészítő, gyöngyfüző, halászeszköz-készítő, hímző, fazekas, fafaragó, kosárfonó, kovács, szalmafonó, szőnyegszövő, ruhatervező, takács és tojásfestő – vállalkozik arra, hogy kinyissa műhelyét a hazai és külföldi érdeklődők előtt.”⁴⁵

2.3.4. A kézműves alkotóházak fenntartása

Felmerül a kérdés, milyen anyagi forrásokból tudják fenntartani a kézműves alkotóházakat és a népművészeti műhelygalériákat a működtetők? Az intézményenként nagyon eltérő forráskonstrukciók miatt részleteiben a pályázati lehetőségeket emelném ki, melyeket bővebben a 6. számú mellékletben fejtek ki.

Az 1980-as évektől sorra alakult alkotóházak a kezdeti állami segítségnyújtást követően leginkább csak magukra számíthattak. Pályázati források 1999-től lettek számukra elérhetők. Ezzel megnyílt a lehetőség a népművészeti alkotóházaknak és kézműves házaknak az alkotáshoz otthont adó épületek és létesítmények felújítására, az eszközpark felfrissítésére,

⁴⁵ BÁNSZKY 2003: 3

a továbblépésre.⁴⁶ Ám jelentősebb pályázati forrásokhoz⁴⁷ hozzájutni - interjúalanyaim egybehangzó véleménye szerint – legtöbbször szintén csak önerő felmutatása mellett lehet.

⁴⁶ F. TÓTH 2010

⁴⁷ Ld. 7. számú melléklet

3. Csongrád megye élő népművészete alkotók és intézmények tükrében

E fejezetben az általam felkeresett szegedi és Szegedhez közeli intézményeken, szervezeteken, alkotókon keresztül igyekszem képet alkotni e terület működéséről, jellegzetességeiről. Az egykori Csongrád Megyei Közművelődési és Tanácsadó Központ feladatai közé tartozott az ágazatot érintő statisztikák kezelése, adatbázisok összeállítása úgy, mint a szervezési feladatok ellátása (minősítő versenyek, kiállítások, fesztiválok,...szervezése) és a kapcsolattartás határon innen és túl, ám az utóbbi évek átalakításain átesett intézmény ilyen irányú kapacitása lecsökkent.⁴⁸

Kovács Szilvia elmondása alapján Csongrád megyében sok aktívan működő kézműves van a nehéz gazdasági problémák ellenére. „Vannak kis települések, amelyeken a helyi művelődési ház, vagy a polgármester támogatja a helyi alkotókat, továbbá egyes népművészek olyan magas szinten művelik szakmájukat, hogy önfenntartóak (például vásározásból, saját alkotóműhelyből, magántábor szervezéséből megélnek)...”⁴⁹

3.1. Szeged

Csongrád megye népművészete nagyon gazdag múltra tekint vissza, elég ha csak a szegedi papucskészítésre, a vásárhelyi fazekasságra, a tápéi gyékényfonásra gondolunk. Az egykori Szegedi Alkotóház helyet kínált ezen mesterségek művelésének, sok éves fennállásának világszerte hírét vitték. Szeretném bemutatni, hogyan jött létre, és milyen tevékenységi körei voltak, miben állt sikere, és mi az, ami miatt nem működhetett tovább. Valamint igyekszem felderíteni, átvették-e és ha igen, milyen színterek ezen intézmény korábbi szerepét, feladatait.

⁴⁸ Az utóbbi években 1 főszerepre redukálódott intézményt 2012. december 31-ig megszüntették. A jövőre vonatkozó tervekről még a szakemberek sem értesültek. (Kovács Szilvia, a „Rendezvényház” Csongrád Megyei Pedagógiai és Közművelődési Kht. tárgyaló népművészekkel foglalkozó művészeti előadója szíves közlése nyomán)

⁴⁹ Idézet tőle

3.1.1. DANE⁵⁰

Az egykori Dél-alföldi Népművészeti Egyesület vezetőjével, Jellinek Mártával készítettem interjút a nagy múltú egyesületről, illetve az egyesület központjáról, az Árbóc utcai Alkotóházról⁵¹. Jellinek Márta hímző népi iparművész, szövő, aki a DANE-ban végzett munkássága előtt nagy népszerűségnek örvendő hímző és szövő szakköröket tartott.

Az egyesület megalakulása 1982-ben történt, amikor az Országos Népművészeti Egyesület létrejött. Egészen 1987-ig a Megyei Művelődési Központ népművészeti előadója volt megbízva a szervezési és lebonyolítási folyamatokkal. Jellinek Márta az ekkor még Csongrád Megyei Népművészeti Egyesület alapító tagja volt, ám 87-ben megbízták az egyesület vezetésével. A kezdeti bérházi lakás irodájából 1989 júliusában a Tápéi Háziipari Szövetkezet akkor megszűnő varrodai részlegének telephelyén kapott új otthont az egyesület térítésmentesen. A Csongrád Megyei Tanács 500.000 forinttal támogatta meg az egyesületet, melynek tagjai gyönyörűen rendbehozták az épületet. Megkezdődött az oktatás óvodás kortól a gyakorló pedagógusig (gyermek kézművesklub vezetői képzés, később óvodapedagógusok, pedagógusok, közművelődési szakemberek számára szakemberképzés játszóházi specializációval) táborok szervezése, zsűriztetések, Alkotóházon kívüli programok, pl.: táborok szervezése, Mesterségek Ünnepeén való részvétel. 1991-ben rendezték meg a Nemzetközi Fonó és Festő táborát, ugyanebben az évben addigi legnagyobb létszámú népművészeti táborukat Hódmezővásárhelyen, ahol 130 fő vett részt. 1991-ben példaértékű munkájuk elismeréseként megkapták a Kiváló Együttműködés miniszteri kitüntetését. 1992-ben megrendezték a nagy sikerű Nemzetközi Népművészeti Fesztivált, melynek fővédnöke Göncz Árpád volt. 1994-ben megrendezték a 2. Nemzetközi Népművészeti Fesztivált is, ahol a résztvevők alkotásaiból színvonalas kiállítást rendeztek.

Az 1993-as év jelentős volt számukra, ugyanis a város és megye vezetői elismerve tevékenységüket közös megállapodással biztosították számukra az Árbóc utcai 506 m² –es épületet. A fenntartási költségekhez 1,5-1,5 millió forinttal járult hozzá mind a két önkormányzat, illetve még ugyanebben az évben megkapták a Csongrád Megyei Közgyűlés Alkotói díját. Tanfolyamokat tartottak, és mintegy 20 féle tárgyalgó népművészeti ág volt

⁵⁰ JELLINEK 1995, Makó Máriával, a Dél-Tisza Menti Népművészeti és Kulturális Egyesület gazdasági vezetőjével 2012.03.27.-én felvett interjú alapján

⁵¹ Ld. 6. kép

tanulható szakkörök és tanfolyamok alkalmával. Külön-külön felszerelt műhelyek adtak betekintést a különféle kismesterségekbe. Emellett segítettek a pszichiátriai rehabilitációs intézetnél beindítani a kézműves foglalkozásokat Dr Pető Zoltán pszichiáter gyógyterápiás kezeléseinek programjának részeként.

Az immáron Dél-Alföldi Népművészeti Egyesület 1994-ben nemzetközi elismerésben is részesült, Madridban vehette át Jellinek Márta az „Európai Híd Arany Csillaga” díjat. Nemzetközi kapcsolataik közül holland és amerikai művészeti csoportokkal sikerült a legértékesebb kapcsolatot kialakítaniuk. Több éven át fogadtak külföldi csoportokat, illetve az Egyesület tagjai is képviselhették hazánkat az USA Ohio állambeli toledói EXPO-n a világhírű PICK Szalámigyárral együtt. Ezt követően még több évben kapott meghívást az egyesület.

Emellett a DANE két népművészeti boltot is működtetett, az egyiket az Alkotóházban, a másik üzletet pedig Siófokon. Jellinek Márta a vele készített interjúmban elmondta, hogy az Alkotóház kis híján Európai Folklór Központ lett volna. Sajnos ez a terv fel nem tárható okok miatt megghiúsult, a központ végül Budapesten kapott helyet. Az Európai Folklór Központ egy olyan komplex intézmény lehetett volna Szegeden, melynek falain belül a tárgyalgató népművészet mellett a néptánc, a népzene, előadásokra, konferenciákra alkalmas termek, magyaros étterem és vendégszobák is helyet kaptak volna.

Jellinek Márta elmondása szerint az egyesület megalakulásakor célja az igények feltárása és azok kielégítése volt, mégpedig, hogy a megyében élő népművészeket csoportba szervezze, számukra szakmai továbbképzéseket és érdekvédelmet biztosítson.

Továbbá: „Megyénk tárgyi népi kultúrájának továbbéltetése, a határunkon belül és kívül élő magyar népművészet, valamint hazánkban élő nemzetiségek népi kultúrája, hagyományainak ápolása ...”⁵²

Az egykori egyesület előnyei sokáig sorolhatóak a belvároshoz közeli helyszíntől a szakmabéli vezetésen át az önkéntesek mozgósításán keresztül a jó hazai és nemzetközi kapcsolatokig. Ám a rendezetlen anyagi háttér, az ennek következtében előálló tervezhetetlenség tartozásokhoz vezetett, melyeket sajnos személyi ellentétek is súlyosbítottak

Roboz István kérdésemre válaszolva elmondta,⁵³ hogy Szeged város Önkormányzata felkarolta az egyesületet, ám ezen felül az egyesület elnöke többször járult

⁵² JELLINEK 1999: 10

többlettámogatásért az Önkormányzathoz, mely több esetben találkozott a támogató szándékkal. Ám a tárgyalások és javaslatok⁵⁴ ellenére az egyesület munkája a folyamatos erőn felüli túlvállalások miatt ellehetetlenült. A több milliós közüzemi tartozás következtében 2003-ban az egyesületnek el kellett hagynia az ingatlant, a város pedig megvonta a DANE anyagi támogatását. Az egyesületet végül a bíróság szüntette meg.

3.1.2. DANE 2004⁵⁵

Csongrád megye gazdag népművészetét számos lelkes tárgyalgó műveli, akik két népművészeti egyesületbe tömörültek.

Az Alkotóház⁵⁶ megszűnése egyben a DANE megszűnését is jelentette. Jellinek Márta már nem vett részt az újjáalakult egyesület létrehozásában, ám a megmaradt tagok nem akarták veszni hagyni az addig elért eredményeket, ezért 2004-ben létrehozták a Dél-magyarországi Alkotók Népművészeti Egyesületét. Tarjányi József késes népi iparművész, gépészmérnök pedagógus, az egyesület elnöke elmondása szerint, az új egyesületnek szinte a nulláról kellett indulnia, hogy ne legyen a DANE jogutódjának tekinthető, és ne vegye át annak tartozásait.

A taglétszám az alapító 38 főről mára 113 tagra duzzadt, akik Csongrád megyei illetve megyén kívüli alkotók, ezért kisebb területi egységekre osztották fel az országot élükön 1-1 területi műhelyvezetővel. Ők azok, akik tartják a kapcsolatot az önkormányzatokkal, figyelik a kiállítási és vásárolási lehetőségeket, koordinálják az anyaggyűjtést kiállításokon való megjelenéseknél.

Az egyesület jelenlegi központja Csongrád, ahol Tarjányi József otthona nyújt helyet évenkénti 1-2 összejövetelre, taggyűlésre. Probléma, hogy nincs az egyesületnek telephelye, alkotóháza, igaz a csongrádi Kézműves Alkotóházat a fenntartó Tourinform iroda

⁵³ Roboz István, Szeged Megyei Jogú Város Önkormányzat Kulturális, Egyházügyi, Közművelődési és Idegenforgalmi Bizottságának Ügyviteli titkárának szíves közlése nyomán

⁵⁴ Az Önkormányzat javasolta gazdasági munkatárs alkalmazását

⁵⁵ Tarjányi József, a Dél-magyarországi Alkotók Népművészeti Egyesületének elnökével 2012.03.10-én felvett interjú alapján, Gálné Nagy Ildikó szőnyegszövő, textiltervező népi iparművésszel; a DANE 2004 tagjával, a DANE 2004 Felügyelő Bizottságának elnökével, Szeged-Hódmezővásárhely-Algyő térség Területi Műhelyvezetőjével 2012.03.07-én felvett interjú alapján

⁵⁶ Ld.: 5. kép

kiállítótérként felajánlotta az egyesület tagjainak. Itt nyáron mesterségbemutatókat és népi kézműves szakköröket is tartanak, ám egyesületi központként nem működhet.

Tarjányi József, az egyesület elnöke interjúmban a kulturális és népművészeti ágazatok alacsony támogatottságáról beszélt, a nehéz anyagi körülményekről, mely mind a kézműveseket, mind az egész ország helyzetét jellemzi. Az egyesület tagdíjából, a Csongrád város Önkormányzatától kapott szerény pályázati forrásokból (amit a Kézműves Alkotóház fenntartására fordítanak), és NCA-s működési támogatásból tartja fenn magát. Probléma, hogy alacsony költségvetése miatt nem tud nagyobb összegekre pályázni.

Gálné Nagy Ildikóval⁵⁷ rögzített beszélgetésemben a következőket mondta a művész: „Igen működik az egyesület, de most miről szól. Pont az hiányzik, ami miatt az alkotóházban élet volt. Tehát vagyunk itt-ott-amott, telefonon, e-mailben tartjuk a kapcsolatot, ilyenkor télen még azt se nagyon, és nyáron amikor hétvégén találkozunk az azért van, mert rendezvényeken találkozunk.”⁵⁸ Természetesen nem csak kötelességekről szól az egyesületi élet. A 113 tagból Gálné Nagy Ildikó szerint⁵⁹ ötven aktív fő alkotja a magot. Velük tanulmányutakat, kirándulásokat, táborokat szerveztek.

Az alkotó által szervezett zsűrizéseken és a Csongrád Megyei Közművelődési Tanácsadó Központ által szervezett zsűrizéseken is részt vesznek. Az egyesület tagjainak alkotásai számos kiállításon szerepelnek szerte az országban. Szakkörök, kézműves táborok, népi játszóházak alkalmával tudják oktatni mesterségüket, emellett tagjaik közül többen rendelkeznek nyitott műhellyel, műhelygalériával. Tagjaik között népi játszóházvezetők, és népi kismesterség oktatók is vannak. Az egyesületi kötelék az alkotók számára nagy segítséget nyújt. A Mesterségek Ünnepeén csak mint egyesület tudnak megjelenni, és a NESZ finanszírozza a szállítási költségeket. Gyulán a Körösvölgyi Sokadalomban nem kell fizetniük helypénzt, szállást kapnak, étkezést kapnak. A Szentendrei Skanzen eseményein is voltak kedvezmények, de az elnök úr elmondása szerint ez kezd fizetőssé válni. Ezen kívül egyesületi árusító sátrakat is vásároltak, amire a NESZ-től kaptak kölcsönt. A szegedi Hídi vásáron is kap helyet az egyesület, illetve a Hungarikum Fesztiválon tavaly megnyitották a Kézművesek Utcáját, ahol mesterségbemutatókat tartottak és árusították mesterműveiket. Nyolc sátornyi népviseletbe öltözött kézműves.

⁵⁷ Gálné Nagy Ildikóval 2012.03.07-én felvett interjú alapján

⁵⁸ Gálné Nagy Ildikóval 2012.03.07-én felvett interjú alapján: 24

3.1.3. Napsugaras Dél-Tisza Menti Népművészeti és Kulturális Egyesület⁶⁰

A „Napsugarasok” felvállalták ugyanazon feladatokat, mint a DANE 2004, melyek révén törekednek tagjaik minőségi munkájának biztosítására. Az egyesületet 2000-ben, a DANE-ből kivált tagok alapították. A kezdeti időszakban egy Fésű utcai garázsba, majd az Alsóvárosi Kultúrházba költöztek, ahol rengeteg népi játszóházat, szakkört, tanfolyamot tartottak és szerveztek. A pezsgő életet azonban a megdrágult bérleti díj megtorpantotta. A nehézségek sorozata után immáron fél éve a tápéi Heller Ödön Művelődési Házban kap otthont a Napsugaras Egyesület. Az intézménnyel kötött együttműködési megállapodás anyagiak tekintetében kedvező az egyesület számára. Havonta egy népi játszóházat tartanak cserébe a művelődési ház programjaihoz, illetve az ünnepkörökhöz illeszkedően. Az együttműködés sok lehetőséget hozhat a Napsugarasok egyesületi életében, de az egyes tagokat illetően is. Makó Mária, népművelő, az egyesület gazdasági vezetője szerint a propaganda eszközeit kihasználva lehetőség nyílik ezek után helyben történő szakkörök, tanfolyamok lebonyolítására is, iskolákkal való nagyobb kooperációra.

Városi és megyei szinten a költözésektől függetlenül tevékenykednek alkotóik. Tagjaik iskolákban, egyéb intézményekben is tartanak játszóházakat, szakköröket. Az alkotók között népművészeti műhelygalériával rendelkező mesterek is vannak. Az egyesületnek Csongrád megyében, mind a megyén kívül, és Vajdaságban is vannak tagjaik, összesen 117 fő, akikből Makó Mária elmondása szerint mindösszesen 10% tud csak mesterségéből megélni. Évről évre részt vesznek egyesületi szinten a Mesterségek Ünnepén, a gyulai Körösvölgyi Sokadalmon, a szegedi Hídi vásáron, a Dóm téri karácsonyi vásáron, a Szőregi Rózsafesztiválon, és rendszeresen vásárolnak Szegeden kisebb rendezvények alkalmával is tagjaik, ahol megkapó műveikről ismerhetőek fel. Az egyesület nagyon jó kapcsolatot alakított ki a Palóznaki Tájházzal. Tagjaik évről évre a nyár folyamán kézműves játszóházakat tartanak, amiért cserébe ingyen szállást kapnak.

A Napsugaras Egyesülettel Szeged Megyei Jogú Város Önkormányzata együttműködési megállapodást kötött 2004-től kezdődően, melynek keretén belül az első öt évben évi 1 millió forinttal, majd ezt követően napjainkig évi 500 ezer forinttal támogatja az

⁶⁰ Makó Máriával 2012.03.27-én felvett interjú alapján

egyesület munkáját⁶¹. Emellett működésüket tudják biztosítani „tagdíjból és pályázatokból. Az egyesület szinte összes vagyonát pályázatokból vette. Akár a számítógép, a sátrak, installációk, amiket kiállítások alkalmával használnak. Minden-minden pályázati pénzből. Főleg NKA, nagyobbba nem merünk bele menni. Mi nem tudunk belemenni olyanba, ami túl bonyolult. Nincs alkalmazottja az egyesületnek. Korábban azért volt jó a DANE, mert így tudták működtetni a házat. Ez biztos, hogy hiánya a Napsugarasnak.”⁶² Az egyesület álma nevéből adódóan egy Napsugaras oromzatú ház, ahol nem csak alkalmankénti játszóházakat tudnának tartani, ugyanis 2-3 óra alatt kevés az a tudás, ami átadható.

3.1.4. Gyékényes Műhely

Tápé gazdag gyékényszövő-fonó múltját - amikor „az élet minden területét beszöötték, átfonták a gyékényszálak, a bölcsőtől a sírig elkísérve megmunkáló népét”⁶³ - a 2000-ben megalakult Gyékényes Műhely őrzi és ápolja. A tápéi Heller Ödön Művelődési Központ ad helyet a Gyékényből Szótt Egyesület tagjainak, ahol műhelyfoglalkozásokat tartanak, és állandó kiállításon mutatják be mind hagyományos technikával készült, mind iparművészeti jellegű dísz és használati tárgyaikat. Külön kuriózumnak számítanak a Gyékényes Műhely vezetőjének, Török Gizella iparművésznek gyékénybabái, melyeket a világon egyedül készít a vízparti növényből. A kiállítás megtekintése mellett foglalkozáson is részt lehet venni.

A Művelődési ház és a Műhely hírneve szerencsére elég jó országszerte. Sok iskolával van kapcsolatuk, akik kijönnek a helyszínre, vagy a Kör tagjai mennek az iskolákba. Főleg ünnepek előtt tartanak sok játszóházi foglalkozást.

„Itt mindenki azon van, hogy minél többen ismerjék meg, tudjanak róla, természetes anyagok ismerete, szeretete, ennél fontosabb nincs a mai világunkban.”⁶⁴

⁶¹ A Művészetek Palotájában 2007-ben megrendezett „Vidéki városok” programsorozat alkalmával Szeged is bemutatkozhatott kulturális szervezeteivel, ahol a Napsugaras Egyesület tagjai népi játszóházat tartottak. (Roboz István szíves közlése nyomán)

⁶² Makó Máriával 2012.03.27-én felvett interjú alapján: 48

⁶³ TÖRÖK: <http://www.torgiz.hu/gyekenyrol.html>

⁶⁴ Bodóné Péni Erikával, a Heller Ödön Művelődési Központ igazgatójával 2012.03.20-án felvett interjú alapján:

Emellett a Műhely tagjai minden évben országos és nemzetközi szintű Szálasanyag Konferenciát szerveznek, ahol szakmai programokon és kiállításon vehetnek részt az érdeklődők.

A ház nem kér terembérlési díjat, és a pályázásban is segítenek. „Együttműködésen alapul a kapcsolata a művelődési háznak és a Gyékényes Műhelynek. Mi adjuk a helyet, ők adják a szakmai tudást, én melléteszem a szervezést és a reklámozást, ők pedig a munkájukat. És mi lenne fontosabb feladata ennek a művelődési háznak, mint ennek a gyönyörű hagyományának a megőrzése és segítése.”⁶⁵

Bodóné Péni Erika, a művelődési ház igazgatójának elmondása alapján szükség volt a műhelytagok egyesületté alakulására, mert az évek során az egyesületi háttér több pályázati lehetőséget biztosított, mint ha csak az intézményen keresztül ment volna. Úgy látja, a pályázati lehetőségek egyre szűkülnek. A megszűnt Tengertánc pályázat forrásai szép támogatást adtak, a NEA-t⁶⁶ túl bonyolultnak tartják. Az NKA-hoz pályáznak, illetve a Szeged Város Kulturális Alaptól, illetve Idegenforgalmi Alaptól kapnak támogatást. Az igazgatónő szerint a város felismerte a látványműhely értékét. Külföldi-belföldi csoportok jönnek, kérnek foglalkozást, és mindig mosolygó arccal távoznak, például egy gyékény madárka elkészítése után. A 2012 márciusában megrendezett Szent-Györgyi Konferencia alkalmával is a Gyékényes Műhelybe vitte ki a város a kilenc meghívott Nobel-díjast.

3.1.5. Százszorszép Gyermekház⁶⁷

2003 óta a Dél-alföldi Népművészeti Egyesület Alkotóházának megszűnését követően a Százszorszép Gyermekház kismértékben, de megpróbálja betölteni az Alkotóház hiánya okozta szakmai űrt. Az intézmény keretein belül az elmúlt 9 évben három alkalommal került meghirdetésre és megrendezésre 120 órás akkreditált Népi játszóházvezető tanfolyam érdeklődő pedagógusok és a kézművesség iránt érdeklődők számára. A három tanfolyamot a Békés megyei Népművészeti Egyesület szakembereinek a vezetésével rendezték meg. Közel 35 végzett hallgató alkalmazhatja, közvetítheti az itt szerzett ismereteket.

A Gyermekház nagyrendezvényein, pl. a minden év tavaszán megrendezésre kerülő országos Gyermek és Ifjúsági Néptáncfesztiválon, valamint a Városi Gyermeknapon népi

⁶⁵ Bodóné Péni Erikával 2012.03.20-án felvett interjú alapján: 38

⁶⁶ Nemzeti Együttműködési Alap, korábban Nemzeti Civil Alapprogram (NCA)

⁶⁷ Orbán Hedvig a Százszorszép Gyermekház igazgatójának szíves közlése nyomán

kézműves foglalkozásokat, mesterségbemutatókat szerveznek mind gyerekeknek, mind érdeklődő felnőtteknek. Továbbá a Gyermekház első emeleti, kb. 60 m²-es kiállítótermében évente 1-2 népművészeti kiállítás kerül megrendezésre. Pl. 2012. áprilisában - májusában a DANE 2004 egyesület alkotóinak kiállítása várta mind a városlakókat, mind a XXII. Országos Gyermek és Ifjúsági Néptáncfesztivál résztvevőit, közel 1.200 fő táncost.

Az intézmény lehetőséget biztosít különböző alkotók mesterségbemutatóira, műhelyfoglalkozásaira, így nemezeléssel, kosárfonással, gyöngyfüzéssel ismerkedhetnek meg havi rendszerességgel az érdeklődők gyermekkortól egészen a nyugdíjas korig.

A Gyermekháznak jelenleg egy 17 hónapon keresztül végrehajtandó TÁMOP pályázata van, amely a kreatív iparágakkal, ezen belül a népművészettel is foglalkozik, a gyermek korosztályt megcélózva. Emellett egy további TÁMOP pályázatra is pályáznak, melynek keretén belül népművészeti tematikus napokat, nyári alkotótáborokat, szakköröket tudnának megvalósítani.

Sikeres pályázatok, valamint az intézmény 'Agórává' történt növekedése akár még Népművészeti Alkotóház létrejöttét is előrevetítheti Szegeden. Terveik között szerepel egy különálló épületrészben népi kézműves alkotóműhely, valamint bemutatóterem létrehozása, és annak működtetése lehetőség szerint Csongrád megyei népművészeti egyesületekkel, és a megyében tevékenykedő népi kézműves tárgyalkotókkal együttműködve.

3.1.6. KÉZ-MŰ-HELY⁶⁸

Az évek óta működő, magán úton szerveződő közösséget szakmailag három tárgyalkotó népművész irányítja. Kb. 30 gyerek és felnőtt – ki hetente, ki ritkábban – vesz részt a közös műhelymunkában. Év közben fazekas szakkört tartanak, emellett ritkábban nemezeléssel és más kézműves technikákkal is foglalkoznak, továbbá a paletta az utóbbi időben képzőművészeti ágakkal is szélesedett, nyáron pedig rendszeresen táborot tartanak a közös alkotás jegyében. Virágné Márta Nórá, a Kéz-Mű-Hely egyik vezetőjét óvodákba és iskolákba is hívják, ahol a legkülönbözőbb tárgyalkotó technikák fortélyaiába vezeti be a gyerekeket. Az alkotó emellett fazekas népi iparművész és keramikus, aki elmondása szerint az egykori Árbóc utcai Alkotóházban bővítette ismereteit számos népi kézműves ágazatban. Emellett alapító tagja volt a Napsugaras Egyesületnek is. Egy alapítványt szeretne létrehozni,

⁶⁸ Virágné Márta Nóra, A Kéz-Mű-Hely vezetőjének szíves közlése nyomán

hogyan tudjon támogatásokat szerezni és pályázni, ezáltal jobb működési feltételeket teremteni a közösségnek.

3.1.7. További lehetőségek

Szegeden és Csongrád megye szerte számos lehetőség van gyermekek számára kézműves foglalkozásokon részt venni, melyek alkalmával többek között népi kézműves technikákat is elsajátíthatnak. Nagyon fontos, hogy már gyerekkorban megalapozódjon a tárgyalkotó népművészet iránti érdeklődésük, melynek a lehetőségekhez mérten az általános iskolák és egyéb kézműves szakkörök, népi játszóházak igyekeznek eleget tenni.

Az érvényben lévő Nemzeti Alaptanterv (NAT) nyomán az Ember és Társadalom műveltségi területen belül a Hon és népismeret az egyik fő terület, mely a közoktatásban 5-8. évfolyamos osztályok tanulmányaiba illeszkedően „... tartalmazza nemzeti kultúránk nagy múltú elemeit, a magyar néphagyományt, valamint a hazánkban élő nemzetiségek kulturális emlékeit, szokásait, kulturális jelenét. Teret biztosít azoknak az élményszerű egyéni és közösségi tevékenységeknek, amelyek a család, az otthon, a lakóhely, a szülőföld tiszteletét alapozzák meg. Segíti az egyéni, családi, közösségi, nemzeti, nemzetiségi identitástudat és történeti tudat kialakítását. Tudatosítja a tanulóknak, hogy saját hagyományaik, nemzeti értékeik megismerése, elsajátítása révén nyitottá válhatnak a velünk élő nemzetiségek, vallási közösségek, a szomszéd és a rokon népek, valamint a világ többi népének kultúrája, az egyetemes értékek iránt is.”⁶⁹ A kerettanterv alapján a gyerekek az óra keretén belül tanulnak a „paraszti ház és háztartás” megjelenési formáiról, a „ház népéről” és megismerkedhetnek a népi mesterségekkel. Továbbá többek között tanulnak a Kárpát-medencében lévő néprajzi tájakról, tájegységekről, „nagyzüleink és dédszüleink” világáról faluban és városban, a helyi hagyományokról, az etnikai csoportokról.⁷⁰

A Vizuális kultúra műveltségi területe kapcsán az 1-4.-es évfolyamban a Tárgy- és Környezetkultúra modulon belül „A népi tárgykultúra és népi építészet legjellemzőbb példáinak ismerete és elemzése” is oktatási anyag. Az 5-8.-os évfolyamokban a „Lakóhelyhez közeli néprajzi tájegység építészeti jellegzetességeinek, viseletének és

⁶⁹ 110/2012. (VI. 4.) Korm. Rendelet a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról.
<http://www.magyarkozlony.hu/>

⁷⁰ 110/2012. (VI. 4.) Korm. Rendelet a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról.
<http://www.magyarkozlony.hu/>

kézműves tevékenységének elemzése”, míg a középiskola 9-12.-es évfolyamokban „A Kárpát-medence tájegységein belül legalább két néprajzi tájegység ismerete” az elsajátítandó ismeretanyagok a NAT szerint.

Egy szegedi általános iskolában tanító pedagógus elmondása szerint a Hon- és népismeret kiválóan illeszkedik a rajzórához, a tananyagok átfedik egymást. A tárgy tanítható önálló tantárgyként, vagy integrált tantárgyi modulként is. Emellett az iskolák szabad kezet kapnak annak eldöntésében, hogy integrált modulként való tanítása esetén mely tantárgy részeként kívánják azt oktatni. Az előbb említett szegedi általános iskola rajzpedagógusa elmondása alapján a különböző tárgyakat tanító szaktanároknak meg kellett indokolniuk, miért szeretnék a Hon-és népismeretet saját tantárgyi kereteik között oktatni. Ezt követően hozott döntést az iskola vezetése arról, hogy a rajz órák fognak ennek keretében szolgálni.

Egy másik szegedi általános iskola történelem tanárának elmondása alapján a Hon- és népismeret óra alapvetően illeszkedik a Történelem tantárgyhoz, ám szinte alig tud sort keríteni az évi 74 hivatalos történelemóra és 78 történelem-tananyag teljesítése közben erre az ismeretanyagra.

Az imént említett eset az objektív okokból eredően valószínűsíthetőleg nem egyedülálló, sajnos a szűk időkorlátok és a szigorú tanmenet miatt a Hon-és népismeret számos iskolából többé-kevésbé kiszorulhat. A tantárgy által nyújtott ismeretkör pedig a hagyományismeret és a népi kultúra terén kulcsfontosságú fok a gyermekekben kialakuló nemzeti identitástudat, és a népművészet iránti érdeklődésük fejlődésében.

Az általam megkeresett alap és középfokú oktatási intézmények egy részében lehetőségem volt tájékozódni az alaptantervben foglaltak megvalósulásán túl a kézműves foglalkozások lehetőségeiről is. Erre hozok most egy-egy példát.

Hajdú Erzsébet, a szegedi Tisza-parti Általános Iskola igazgatója elmondása alapján az iskola napközijében kézműves foglalkozások alkalmával készítenek természetes anyagokból népi kézműves jellegű díszeket, illetve külön szakkör is lehetőséget nyújt a felső tagozatos gyerekek számára. Karácsony és Anyák Napja előtt évi rendszerességgel tartanak játszóházi foglalkozásokat, ahol a díszeket népi kézműves tárgyalakotási technikákkal készítik nagyobb részben. Az iskola egyik napközis tanára vett részt továbbképzésen, ahol ezen technikákat megtanulta. Kézműves foglalkozásokat a legtöbb iskola nyújt a gyerekek számára, ami nagyon jó kiindulási alap a gyerekek érdeklődési irányának kialakulásában⁷¹.

⁷¹ Hajdú Erzsébet, a szegedi Tisza-parti Általános Iskola igazgatójának szíves közlése nyomán

Jó példa a népi tárgyalkotó hagyományok formális tanítás útján történő továbbörökítésére a Tömörkény István Gimnázium, ahol a kerámia szakosok négy éves tanulmányuk során az első két évben népi fazekasságot tanulnak. Az iskola archív anyagát tanulmányozzák, másolják az egykori formákat, mintákat, tanulnak a különböző tájegységek népi fazekasságáról. Interjúalanyom elmondása alapján nagyon átfogó a képzés. Műhelyfoglalkozáson még nem voltak, de rendszeresen részt vesznek a Kerámia Biennálén Hódmezővásárhelyen. Ám a textil szakosok közül gobelin-szövő szakon nem tanulnak népi szövést, csak népi motívumokat kellett egy feladat alkalmával gyűjteniük és másolniuk. Egy 12. évfolyamos tanuló szerint az iskolának van fekvő szövőszéke, de az nincs összerakva. A másik probléma, hogy hetente egy szakmai napjuk van hat tanítási órában, ami kevés ahhoz, hogy más technikába is belemélyedhessenek. Az iskola nemrég nyugdíjba ment pedagógusa, Szabó Judit egy alkalommal átvitte a diákokat a hódmezővásárhelyi hímző szakkör egyik összejövetelére, ahol betekintést nyerhettek a hímzés rejtelseibe, ám ez egyszer történt meg. Gálné Nagy Ildikó szövő népi iparművész, az iskola egykori diákja elmondta, hogy gobelin szakon még tanult néprajzot is harminc évvel ezelőtt.⁷²

Kilépve az oktatási intézmények világából, de azoktól nem függetlenül említést kell még tenni a szegedi Móra Ferenc Múzeumról, ahol iskolás csoportok kérhetnek múzeumpedagógiai foglalkozásokat, ezen belül akár néprajzi témájú foglalkozásokat is. Emellett a Múzeumi Matiné alkalmával és ünnepkörökhöz kapcsolódóan népi kézműves játszóházzal várják a látogatókat. A foglalkozásvezetők a múzeum dolgozói, népművészek, és a munkát önkéntesek is segítik. A népi játszóházak hangulatát többször megtapasztaltam én is a Móra Ferenc Múzeum önkénteseként. Emlékezetes esemény a húsvéti játszóház, ahol igazi írókakkal festhettek tojást a gyerekek. A gyerekeknek és különösen a kisebbeknek a számos egyéb program mellett ez volt az egyik leginkább nagyfokú koncentrációt igénylő feladat.

Dr. Pető Zoltán és munkatársai az SZTE-ÁOK Neuropszichiátriai Rehabilitációs Osztályán nagy sikerrel alkalmazzák évtizedek óta a népművészeti tárgyalkotást. A betegek gyógyulási folyamatait elősegítő népi kézműves foglalkozásokat kézművesek tartják, mely tevékenységre külön műhelyt hoztak létre Intézetükben. A gyógyulni vágyóknak lehetősége nyílik kézműves foglalkozásokon részt venni, orvosaik pedig a művészetterápia és ezen belül

⁷² Borda Sára és Torjai Laura, a Tömörkény István Gimnázium diákjainak szíves közlése nyomán, Gálné Nagy Ildikóval 2012.03.07-én készített interjú alapján: 25

a népművészet kreatív ereje által sokkal eredményesebben tudják hozzásegíteni betegeiket a gyógyuláshoz.

3.2. Szegedhez közeli Csongrád megyei városok, települések⁷³

Szeretném bemutatni a megyéből kiragadott néhány példán keresztül, milyen lehetőségek vannak az adott városokban és településeken kézműves tárgyalkotásra, mennyire él a népi kézművesség.

3.2.1. Algyő⁷⁴

Algyő rendkívül gazdag népi kézműves tradíciókkal rendelkezik. A Szeged melletti településen 2012 júliusában felavatták a település alkotóházát, melyben a GYEVI Art Kulturális Egyesület kézművességgel foglalkozó tagjai kezdték meg munkájukat.

Előzményként megemlíteném, hogy egy 'Építő közösségek' TÁMOP pályázat megvalósulásával az Algyői Tájházban kéthetenként játszóházi foglalkozásokat tartottak gyerekeknek, ám Sütő Erika, a program megvalósítója rövidesen azzal szembesült, hogy a gyerekeket kevésbé ragadja magával hosszú távon a népi kézművesség. Emellett a település amatőr és hivatásos népi kézműveseinek csak kis része tudott foglalkozásokat tartani. Ennek következtében hobbi jellegű technikákkal szélesedett a programkínálat, melyet a gyerekek többsége nagyon élvezett. Nyári táborokat is szerveztek, melyre 10-15 kislány jelentkezett.⁷⁵

Az Algyői kézművesek egy részét a polgármester felkérésére Kovácsné Kuk Ildikó szervezte csoportba 2011 első felében, akik között foglalkozásszerűen és hobbi szinten alkotók is vannak. Három csoport (32 fő) kezdte meg munkásságát: A Tojásműhely, ahol Bereczné Lázár Nóra tojásfestő népi iparművész tanítja a tojásfestést öt lelkes fiatalnak. A másik csoportot alkotják a Foltvarrók, melynek tagjai Izbékiné Cseuz Gabriella foltvarró szakmai irányításával működnek és évente rendszeresen kiállítást is rendeznek. A harmadik

⁷³ Ld. 3. kép

⁷⁴ Kovácsné Kuk Ildikóval, az Algyői Alkotóház vezetőjével 2013.01.03-án készített interjú alapján; Gálné Nagy Ildikóval 2012.03.07-én készített interjú alapján

⁷⁵ Sütő Erika, az Algyői Faluház egykori munkatársa, a TÁMOP 'Építő közösségek' pályázat felelőse, megvalósítója szíves közlése nyomán

csoport egy vegyes csoport, 'ahány ember, annyiféle kézműves technikával foglalkozik'⁷⁶: három agyagos (keramikus, kispasztika-készítő, „felrakásos” technikát alkalmazó⁷⁷), festő, csipkeverő-csipkehorgoló, fafaragó, kádár, szappankészítő, Tiffany technikával dolgozó, ... is van a csoportban.

Az Alkotóház tagjai szép eredményeket érnek el. Sajnos a fafaragó egészségügyi állapotából kifolyólag az utóbbi időben keveset tud járni a közös alkalmakra. Autodidakta módon tanulta meg nyugdíjas korában a fafaragást, országos fafaragó tábor szervezett Algyőn, emellett fafaragó szakkört is beindított, ám a szakkörre járó diáklányok az iskola és az aktív „tojásműhelyi” munka mellett nem tudták folytatni a szakkört, mely azóta sajnos nem indult újra.

Kovácsné Kuk Ildikó elmondta, hogy a helyi általános iskolával közös oktatási programot dolgoznak ki, melynek keretében havi egy rajz és technika óra az Alkotóházban lenne megtartva, mely órák tartásába a ház alkotói is be lesznek vonva. Ezáltal lehetőség lenne megismertetni a gyerekeket a fafaragással is, és talán így jelentkezőket is lehetne toborozni a fafaragó szakkörre. Az Alkotóház vezetője kérdésemre válaszolva elmondta, hogy a település kádármesterének tudását is szeretnék továbbörökíteni, ám a szakma veszélyessége, illetve a tanulás hosszabb fázisa miatt még gondolkoznak a megoldáson.

A csapat 2013 év elején költözik át teljesen a Tájházból az Alkotóház épületébe, ám már most számos kiállítást is rendeztek saját munkáikból, illetve a település más alkotóinak munkáiból. Emellett a Foltvarró csoport országos szintű szakmai rendezvényeken is részt vesz, és ebbe a körforgásba mint rendezők, ők is szeretnének hamarosan beszállni. A Tojásműhely tagjai is kiállításokon, országos pályázatokon vesznek részt.

A település nagyrendezvényein hol kézműves foglalkozással, saját alkotásaik árusításával, illetve kiállítással vesznek részt az alkotókör tagjai. Hódmezővásárhelyen is többször megfordultak már, ahol lehetőségük nyílt az általuk készített tárgyak árusítására. Kovácsné Kuk Ildikó elmondása szerint szép bevételre tud szert tenni a vásárolási alkalmakkor az egyesület.

Ahogy már korábban említettem, az alkotók harmadik csoportként csatlakoztak a tíz éve alakult GYEVÍ Art Kulturális Egyesülethez. „... Tehát nem mi alapítottunk egy teljesen

⁷⁶ Kovácsné Kuk Ildikóval 2013.01.03-án készített interjú alapján: 57

⁷⁷ Kovácsné Kuk Ildikó elmondta, hogy az utóbb megjelölt agyagos az SZTE-ÁOK Pszichiátriai Rehabilitációs Intézetben szerette meg az agyagozást

új egyesületet. Ez sokkal könnyebb volt amiatt is, hogy azonnal tudtunk pályázatokban résztvenni és megvolt a jogi háttér is. Egy intézmény fenntartása hatalmas feladat és én nem mertem volna vállalni, hogy én hozzak létre, az az igazság.”⁷⁸

Az Algyői Önkormányzat támogatja a civil szervezeteket, akik minden évben (tevékenységi programjuk) tevékenységük és programjaik támogatására pályázatot nyújtanak be. Az Alkotóház az Algyői Faluházhoz tartozik. Az önkormányzat ingyen bocsátja rendelkezésére az egyesület tagjainak az Alkotóház épületét, és a berendezést is biztosítja, emellett működési támogatási is folyósít a csoportnak, illetve ezen felül külön-külön a három alkotóközösségnek is. A tagok a nagylelkű támogatást azonban nem szeretnék hosszasan igénybe venni, ezért mind az NKA-hoz, mind a NEA-hoz pályáznak, mert az eddigi sikertelenségek nem torpantják meg őket.

A vezető kérdésekre válaszolva beszélt még arról, hogy milyen kapacitásai lennének az intézménynek, mennyire terveznek nyitni Szeged irányába. Jelenleg az átköltözés, a rendszeres műhelymunkák és tanfolyamok beindítása szerepel rövid távú céljaik között. A növekvő feladatmennyiség következtében a tagok leterheltsége nő, ami témaként felmerült közöttük a sűrű karácsonyi időszakot követően. Természetesen taglétszám bővülésével, a rutin kialakulásával, a lehetőségek felfedezése által és a felkérések esetén nem kizárt további jövőbeni együttműködések megvalósulása.

Gálné Nagy Ildikó, szőnyegszövő⁷⁹, textiltervező, népi iparművész, az Algyői Művészkör vezetője, a DANE 2004 tagja, Felügyelő Bizottságának elnöke, Szeged-Hódmezővásárhely-Algyő térség Területi Műhelyvezetője, a Csongrád megyei Kereskedelmi és Iparkamara Kézműves Galériájának vezetője. Az Algyői Faluház és Szabadidőközpont biztosít helyet az Algyői Művészkörnek, ahol a kezdetek kezdetén még amatőr képzőművészek, kézművesek, iparművészek – mindösszesen két főnek volt szakmai képzettsége – kapnak helyet műhelyfoglalkozásaik és összejöveteleik számára. Ma már van, aki a Művészkörnek köszönhetően jutott el a Népi iparművész címig. A képzőművészeti, iparművészeti-népművészeti szekciók kiállítási lehetőséget is kapnak a Faluház Galériában, ahol rendszeresen, néha egész kiállítás sorozatokat létrehozva mutathatták be a tagok alkotásaikat a nagyközönségnek.

⁷⁸ Kovácsné Kuk Ildikóval 2013.01.03-án készített interjú alapján: 59

⁷⁹ Ld.: 4. kép

A csapat szép eredményeket ért el az évek alatt. Egykoron a falu minden jeles napján és az ünnepkörökhöz kapcsolódva is Gálné Nagy Ildikó vezetésével népi játszóházat, nyári alkotó táborokat tartottak a gyerekeknek, az idősebb korosztály számára kézműves vásárokat szerveztek. Algyő régi játékaiból és viseletkultúrájából helytörténeti kiállításokat rendeztek. Immáron öt alkalommal került megrendezésre népi iparművészeti zsűrizés is, melynek megszervezéséhez az algyői önkormányzat is Gálné Nagy Ildikó pályázatán keresztül hozzájárult, de mellette Kovács Szilvia⁸⁰ által szervezett zsűrizéseken is rendszeresen részt vesznek.

Az Algyői Önkormányzat anyagilag támogatta eddig a Művészkör tevékenységét, ám most egyesületté való átalakulásukhoz kötnék a támogatást, amit a kör a kicsiny taglétszám és az egyesület fenntartásával járó magas költségek miatt nem tud vállalni.⁸¹

Gálné Nagy Ildikó a Csongrád Megyei Kereskedelmi és Iparkamara (CSMKIK) Kézműves Galériájának is a vezetője. A Kézműves Galéria népművész és népi iparművész vállalkozókat tömörít, indítványozásukra műhelygalériával rendelkező kamarai tagok elérhetősége fog megjelenni a CSMKIK honlapján, amelyen keresztül akár megrendeléseket is tudnak fogadni az alkotók, illetve adatbázisa lesz a nyitott műhellyel rendelkezőknek. A Kamara székházában kiállítóteret is kaptak a népi iparművész vállalkozók.

Gálné Nagy Ildikó szövőműhelye egész évben nyitva áll az érdeklődők előtt. Iskolás csoportokat, fogyatékkal élő csoportokat, hazai és külföldi turistacsoportokat fogad, illetve ő is jár iskolákba⁸² foglalkozásokat tartani. Szeretné tudását és szemléletét átadni tanítványoknak, így fogalmaz: „...szeretném átadni minél inkább, mert valahol ez ugyanúgy a történelmünk, a múltunk, ez mindenki benne lakik, benne gyökerezik, mint ahogy szerintem egy magyar népzene egy magyarnak csak megdobban a szíve és elindul a lába.” A Művészkör tagjait is fogadta régebben műhelyében: „...összejöttünk az én szövőműhelyembe, és egymást tanítottuk arra amit tudunk. Minden alkotótevékenységnek végülis ez az alapja. Rajzoltunk, ha Húsvétra készülődtünk, akkor volt tojásfestő, aki

⁸⁰ A „Rendezvényház” Csongrád Megyei Pedagógiai és Közművelődési Kht. tárgyaló népművészekkel foglalkozó művészeti előadója

⁸¹ Az Algyői Művészkör hivatalosan nem bejegyzett szervezet, ezért az Önkormányzat nem tudja őket támogatni. (Sütő Erika szíves közlése nyomán)

⁸²Pl: Hódmezővásárhelyre a Kozmutza Flóra Általános Iskola és Speciális Szakiskola, Alternatív Általános Iskola Szakiskola és Speciális Szakiskola

megmutatta hogyan kell írókázni. ... Együtt voltunk, alkotóház jellegű volt, de a nagyfiam is beült közénk és próbálta fejleszteni a rajztudását. Azok a foglalkozások nagyon jók voltak.”⁸³

Egyéni vállalkozóként megélhetését biztosítja a szövés, ám az utóbbi időben egyre nehezebb, érezhetően kevesebb a megrendelése. Fő bevételét népi iparművészeti tárgyainak eladása képezi. Rongyszőnyegeket, egyéb rendkívül kreatív használati tárgyakat készít, mellette népi szőtteket és a két technika ötvöztetését is feltalálta. Mind iparművészeti és népi iparművészeti munkái országos kiállításokon szerepelnek.

Az Alkotóház beindulásával remélhetőleg Gálné Nagy Ildikó is be tud kapcsolódni az ott folyó alkotói kör munkájába, és sikerülne népszerűsíteni a szövést mind a felnőttek, mind a gyerekek körében.

3.2.2. Hódmezővásárhely

Hódmezővásárhely és környéke, az egykori végtelen határú mezőváros az Alföld egyik legkiemelkedőbb városa népművészeti hagyományok tekintetében. A 19. században itt dolgozott a legtöbb fazekas⁸⁴. Jelenleg négy szakmabeli dolgozik a városban, ezen kívül a Bessenyei György Művelődési Házban van kerámia szakkör, illetve hímző és szövőszakkör. Sonkoly Ágnes elmondta⁸⁵, hogy a vásárhelyi hímzés hagyományait őrző körön nem csak idősek, de egészen kicsi gyerekek és fiatalok is vannak. Az intézmény Agórává történt fejlődésének köszönhetően külön műhelyt biztosítanak népi fazekas szakkörnek, emellett kialakításra került egy szobrászműhely is.

Ambrus Sándor⁸⁶ fazekas tanulóévei alatt, annak minden lépcsőfokának végigjárása után 1989-ben alakította ki saját műhelyét és azóta önálló vállalkozóként dolgozik. A XIX. század népi kerámia formái és díszítménykincséből alakította ki egyéni stílusát. Munkái többsége a fehér alapon kobaltkék mázat használó csúcsi mesterek hagyományos forma és színvilágát őrzi. Hódmezővásárhely központjában lévő családi házában lett kialakítva egy 60 m²-es kiállító terem, melyben saját termékeiből álló állandó kiállítás mellett gyakran vendég kézművesek munkáival is megismerkedhet a látogató. A vendégeknek tart bemutató

⁸³ Gálné Nagy Ildikóval 2012.03.07-én készített interjú alapján: 10

⁸⁴ Ld. 8. számú melléklet

⁸⁵ Sonkoly Ágnes, a Bessenyei Ferenc Művelődési Központ tájházának programszervezőjének szíves közlése nyomán

⁸⁶ Ambrus Sándor fazekas népi iparművész szíves közlése nyomán

korongozást, mely alatt megismerkedhetnek a hódmezővásárhelyi fazekasság történetével. Fogad csoportokat és egyéneket is műhelyében, mely során a vendégek korongozhatnak és festhetnek is.⁸⁷ A látogatók szájhagyomány, a Tourinform iroda, kiadványok, illetve a Fazekasház honlapján keresztül jutnak el hozzá. Ambrus úr felesége szerint 63000 honlapon jelenik meg a Fazekasház bannere „internetszerte”. A művész elmondása szerint pár évvel ezelőtt évi 4-5000 látogatója volt a Belvárosi Fazekasháznak⁸⁸, ám mára „meglátszódnak a megszorítások”, illetve az iskolák leterheltsége, ezért látogatóinak száma jelentősen lecsökkent.

Ambrus Sándor kérdésemre válaszolva elmondta, hogy a látogatók és a városban működő szakközépiskola fazekas osztálya ellenére nincs tanítványa, és tudtával a többi vásárhelyi fazekasnak sincs: „az itteni fazekas szakma harminc éve nem kapott utánpótlást, melyhez hozzájárul az is, hogy a szakmunkásképző⁸⁹ nem nyújt rendes mesterségbeli tudást a tanulóknak.”⁹⁰ A fazekas-utánpótlás hiányának másik oka, hogy „visszaesett a szakma presztízse” a távolkeleti árudömpingnek köszönhetően. Ő azért kitartó, szíve-lelke benne van munkáiban, és nyári táborok alkalmával próbálja átadni mesterségének alapjait a fiatalabb generációknak.⁹¹

Hódmezővásárhely ugyancsak híres a vásárhelyi szőrhímzésről. A Háziipari Foglalkoztató 1936-ban már működött, majd a második világháború okozta kihagyás után 1952-ben újraalakult mintegy 60 főt foglalkoztatva. Zavartalan működés és eredményekben gazdag évtizedek után 1990-ben mégis megszűnt, ám a város a szövetkezet hagyatékát megmentve létrehozta a Hímzőműhelyt, ahol azóta is folyik a munka. A Hódmezővásárhelyi Városellátó és Foglalkoztató Közhasznú Nonprofit Korlátolt Felelősségű Társaság részeként működik, ahol csökkent munkaképességű emberek állítanak elő termékeket bémunkában.⁹²

Meg kell említeni még a Művelődési Központ fenntartásában működő Árpád utcai Tájházat, ahol kihelyezett tanórák alatt tartanak népi kézműves foglalkozásokat vásárhelyi

⁸⁷ BÁNSZKY 2003

⁸⁸ Ld.: 5. kép

⁸⁹ Hódmezővásárhelyi Integrált Szakképző Központ Szakiskola és Szakközépiskola Kalmár Zsigmond Tagintézménye

⁹⁰ Idézet tőle. Beszélgetésünk időpontjában még nem nyílt meg a „Vásárhelyi Agóra”

⁹¹ Ambrus Sándor szíves közlése nyomán

⁹² ART.PAGONY: http://www.muvtkorhmv.net16.net/images/Vasarhelyi_himzes_tortenete.pdf

mesterek bevonásával, melyek 2012 szeptemberétől múzeumpedagógiai foglalkozások keretében valósulnak meg.

3.2.3. Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékpark

Az Emlékpark nagy történelmi pillanat emlékhelye: „P. Dictus Magister tudósítása szerint Árpád és a vezérek itt ejtették szerét az ország minden dolgának. A 18-19. századtól „első országgyűlésként” is emlegetik az eseményt.”⁹³

Itt tekinthető meg a Honfoglalást megörökítő híres Feszty-körkép, emellett a park további négy kiállítóhelyén⁹⁴ különféle történelmi időszakokba csöppenhetünk. bele⁹⁵ Hagyományőrző programok, ünnepek, alkalmi rendezvények jellemzik az Emlékpark programkínálatát.

Az emlékparkban található Skanzen a 19-20. századi agrárnépesség életmódját és Csongrád megye népi építészetét mutatja be.⁹⁶ Múzeumpedagógiai foglalkozások alkalmával, többek között kézműves foglalkozásokon ismerkedhetnek meg népi kézműves technikákkal a gyerekek. Az oktatók Csongrád megyei népi tárgyalkotó mesterek, akiket az Emlékpark rendezvényei alkalmából is felkérnek kézműves játszóház tartására, illetve mesterségbemutatókra is. Az Emlékpark tematikus táborokat is szervez, így néphagyomány témájú több napos tábor is hirdet csoportok, iskolás csoportok részére.

3.2.4. Üllési Alkotóház⁹⁷

Az Alkotóház alapját a most is benne működő kézimunka szakkör tagjai alapozták meg 1962-re visszatekintő munkásságukkal. Szolnoki Istvánné helyi pedagógus vezetésével indult meg 35-40 fős létszámmal. Kezdetben horgolással, batikolással, subázással foglalkoztak, később népi díszítőművészettel kezdtek el foglalkozni.⁹⁸ Egy átmeneti időszak

⁹³ F.T.: http://www.falusiturizmus.hu/hu_HU/services/162/opusztaszeri-nemzeti-torteneti-emlekpark.html

⁹⁴ Az Emlékpark 5 fő látogatóegysége a Rotunda, a Monostor, a Skanzen, a Nomád Park, és a Csete-jurták.

⁹⁵ VÁROSOM.HU: <http://szeged.varosom.hu/latnivalok/muzeum/Opusztaszer-Nemzeti-Torteneti-Emlekpark.html>

⁹⁶ Ld. 9. számú melléklet

⁹⁷ Nagy Róberttel, az üllési Déryné Kulturális Központ igazgatójával 2012.02.20-án készített interjú alapján, Kálmán Ferencnével, az Üllési Alkotóház gondnokával és Tanács Zoltánnal, az üllési Alkotóház agyagos műhelyvezetőjével 2012.03.13-án készített interjú alapján

⁹⁸ D.K.K.: http://www.deryneulles.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=48&Itemid=59

után a 90-es évek közepén Szvobodáné Piacsek Ilona volt, aki megtanította a csapatnak a szövés, csipkeverés és a horgolások kevésbé ismert fajtáit. Az alkotóház 2001-ben jött létre, ahol a paletta kiszínesedett. Csuhezással, szálasanyag-fonással, szövessel, kerámiával, kosárfonással, seprűkötéssel, stb. foglalkoznak, illetve iparművészeti tárgyak alkotásával is.

Az Alkotóház nem hivatalos vezetője Kálmán Ferencné, „mindenki Ica nénije”⁹⁹, aki a kezdetek óta tartó oszlopa az Üllési kézműves kultúra szervezésének, és a jelenlegi Alkotóháznak is. Tanács Zoltán, a fazekas foglalkozások vezetője az egykori szegedi Alkotóházban tanulta meg a mesterséget. Alkotásait 'Magyar Kézműves Remek' díjjal is jutalmazták. A tagok közül többen zsűriztetnek is, és Ungi Jánosné csuhéfonó Népi iparművész címet is szerzett, Hódi Jánosné hímző Magyar Kézműves Remek díjat kapott fehérhímzéses munkáival.

Az Alkotóházban hetente két napon délutántól estig lehet akár népi kézműves akár modernebb technikákat próbálgató foglalkozásokon részt venni. Az Alkotóház¹⁰⁰ nem csak a tárgyalkotásnak, hanem a zenének is helyet ad, ugyanis a Királydinnye citerazenekar – melynek tagjai az Alkotóház közösségéből verbuválódtak - is itt próbál. Mára gyermekekből álló citerazenekaruk is van.

Jelenleg a stabil, üllésiekből álló alkotómag körülbelül 40 főből áll, akik között van néhány gyerek is. Szeretnék, ha több fiatal járna a foglalkozásokra. Őket részben az évente 2-3-szor rendezett családi napokon, illetve a művelődési házban szervezett ünnepségeken próbálják elérni, ahol kézműves foglalkozásokat szerveznek. Karácsonykor például Luca-széket csinálhattak a résztvevők többek között, melyhez a faanyagot egy helyi építési vállalkozó ajánlotta fel. Az alkotók művei számos kiállításon vettek már részt mind országos, mind régiós szinten. A homokháti kistérség településein is többször megfordul az Alkotóház rendezvények alkalmával, melynek révén számos csoportot is fogadtak már. A mórakalmi Homokháti Kistérségi Iroda, és a megyei művészeti előadó is irányít ide csoportokat. Vendégül láttak számos külföldi, és az iskolákkal való szoros együttműködés révén iskolás csoportokat is. Ilyenkor alkotnak és még sütnek is az udvaron a kemencében, mely a beszámolók szerint mindig nagyon nagy élmény a gyerekeknek és felnőtteknek egyaránt.

Nagy Róbert, az üllési Dérnyé Kulturális Központ vezetője elmondta, hogy az Alkotóház egy határon átnyúló IPA pályázat segítségével jött létre, melynek alkalmával

⁹⁹ Ld.: 7. kép

¹⁰⁰ Ld.: 8. kép

három partner, nevezetesen az Üllési Önkormányzat, a Déryné Kulturális Központ és a vajdasági Róka-tanya fogott össze. A 100 ezer eurós beruházás részeként mai helyére költözött az Alkotóház, ahol két foglalkoztató és egy üllési tiszta szoba is kialakításra került. Az Alkotóház a Déryné Kulturális Központ fenntartásában működik amit a tavalyi évben az Üllés Lakosságáért Közalapítvány is támogatott. Ezen kívül eddig a megyei Közművelődési Tanácsadó Központhoz is pályáztak, ám az intézmény átszervezése nem teszi lehetővé pályázatok kiírását az utóbbi időben.

Nagy Róbert szorgalmazná a közösség egyesületté való alakulását, ám az Alkotóház vezetői oldaláról ezirányba nem történtek még lépések. Szeretnének megmaradni, mint a Kulturális Központ nem kötött programos szakköre, mert a céljuk az, hogy „Tanuljunk egymástól!”

3.2.5. Pusztaszeri Alkotóház¹⁰¹

Pusztaszer tanyavilágában 25 évig működött a Zichy Mihály Képző- és Iparművészeti Alkotóközösség (Zichy Galéria) kezelésében az Alkotóház, mely eleinte képzőművészek alkotóházaaként, kiállítótérként, nemzetközi szintű találkozási helyként működött. Ám Nagy Józsefné Pintér Eszter, a ház gondnoka jóvoltából a ”profil” kiszélesedett, és népi kézműves foglalkozásokat is tartottak ünnepekhez kapcsolódva, illetve alkotótáborokat gyerekeknek felnőtteknek. Ilyenkor tárgyalgó kézművesek tartották a foglalkozásokat, Eszter néni pedig lankadatlanul szervezte az újabbnál újabb alkalmakat. Kiállítások, találkozók, táborok, népi kézműves játszóházak helyszíne volt a Pusztaszeri alkotóház, emellett folyamatosan fogadott több napra a városok zajától elvonulni vágyókat is vendégszobáiban. Rengeteg csoport - osztályok, turisták, családok fordultak meg az Alkotóházban. Rendszeres képet adott a történekről a Kisteleki televízió, de járt itt a Duna tv is.

Az alkotóház múltját röviden összefoglalni nem lehet, oly színes és sokak számára meghatározó pont volt az életben. Sajnos az utóbbi években a ház éppen csak el tudta tartani magát¹⁰², de Eszter néni saját fizetését már nem tudta kigazdálkodni. Máté Gábor Pusztaszer polgármestere elmondta, hogy a Zichy Galéria szinte teljesen kivonult az Alkotóház életéből, ugyanakkor pályázni Eszter néni nem tudott. A helyzetet súlyosbította Eszter néni rossz

¹⁰¹ Nagy Józsefné Pintér Eszter, a Pusztaszeri Alkotóház egykori gondnokának szíves közlése nyomán

¹⁰² Szálláshely-kiadásból

egészségügyi állapota, melyből kifolyólag sem tudta folytatni eddigi lelkes munkáját. A Zichy Galéria jelentős köztartozásokat halmozott fel, melynek következtében a Pusztaszeri Önkormányzat felbontotta a szerződést a szervezettel. Az ingatlan tulajdonosa a Pusztaszeri Önkormányzat, aki kénytelen volt bezárni az Alkotóházat 2011-ben a téli időszakra. A házból azóta a berendezés is elkerült.¹⁰³

Máté Gábor Polgármester úr elmondta, hogy új fenntartót keresnek, aki hasonló cél szolgálatában működtetné az épületet, közösségi és turisztikai célokat szem előtt tartva.

¹⁰³ Máté Gábor Pusztaszer polgármestere szíves közlése alapján

4. Középiskolás tanulók érdeklődése a népi kultúra és a népi kézműves alkotóházak iránt

A kínálati oldal bemutatása mellett fontosnak tartottam megvizsgálni, hogy a befogadói oldal részéről milyen érdeklődésre lehet számítani egy adott esetben létesülő kézműves alkotóház esetén, illetve egyáltalán a kézművesség és népi kézművesség iránt milyen érdeklődést mutatnak a helyi fiatalok.

4.1. A kutatás körülményei

A kutatást szegedi középiskolások körében végeztem 172 fős mintán mely 11. és 12. osztályos tanulókat érintett három plusz egy különböző szegedi intézményből. A szegedi Deák Ferenc Gimnáziumból, a SZTEJKI Eötvös József Egységes Gimnáziumból, és a Szegedi Műszaki és Környezetvédelmi Középiskola és Szakképző Iskola Gábor Dénes Tagintézményéből (142 fő, a továbbiakban: középiskolások)¹⁰⁴ mintáját egészíti ki munkámban a szintén szegedi Waldorf Gimnázium 11. és 12. osztályos tanulóinak mintája (30 fő, a továbbiakban: kontrolcsoport). Az utóbbiak képezik a vizsgálat során az ún. 'kontrol-csoportot', ugyanis előzetes ismereteimből és az osztálytanítók elmondása alapján a Waldorf-pedagógiából kifolyólag a fiatalok számára tanórai keretek között nagyobb lehetőség nyílik kézműves alkotótevékenységre, melynek értelmében a kutatás eredményeit differenciálás nélkül irreális módon torzítanák.

A kutatás 2012. november elején zajlott le, iskolánként 1-1 11. és 12.-es osztályban. A kapcsolatfelvétel során előzetesen az iskolaigazgatók engedélyét kértem a kérdőíves kutatás lefolytatásához. A felkeresett intézmények közül az erre engedélyt adók kerültek be a végleges mintába.

A fogadó intézményekben az osztályfőnökökkel egyeztetve osztályfőnöki órán folytatattam le a kérdőíves vizsgálatot. A kitöltést megelőzően az alanyokat tájékoztattam a kutatás céljáról és az íven szereplő legfontosabb alapkategóriákat tisztáztam a számukra, így a népművészet, népi iparművészet, népi dizájn és a népi kézműves alkotóházak fogalmát.

¹⁰⁴ A középiskolás osztályok között a következő tagozatú osztályok lettek megkérdezve: Kéttannyelvű tagozat, Humán tagozat; Pedagógia tagozat, Elektrotechnika tagozat; Általános és Labdarúgás-Általános tagozat.

4.2. Az eredményekről

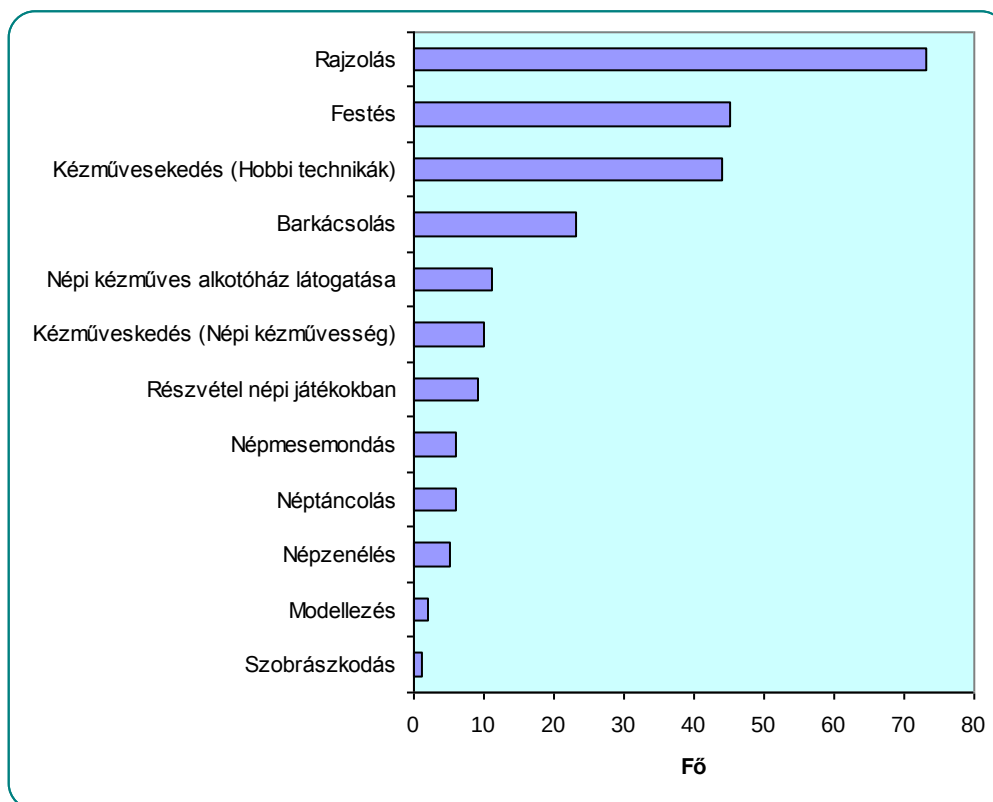
Kérdéseim egy része a diákok személyes gyakorlatára vonatkozott, azaz, hogy végeznek-e és ha igen, milyen gyakorisággal különböző kézműves, illetve népművészethez, népi iparművészethez kapcsolható tevékenységeket. Ezzel összefüggésben vizsgálni kívántam a családban fellelhető ehhez kapcsolódó esetleges gyakorlatot, hagyományokat, illetve a jellemző lehetőségeket, helyszíneket, preferenciákat. . Kérdőívemben¹⁰⁵ a zárt kérdések mellett egy-két nyitott kérdés is helyet kapott. A téma okán főként kategoriális változókkal dolgoztam, de alkalmaztam intenzitási skálát is, az adatok rögzítését és elemzését pedig SPSS program segítségével végeztem el. Az adatelemzés során gyakorisági eloszlásokat vizsgáltam és kereszttábla-elemzéseket végeztem.

4.2.1. Kézműves, népművészethez kapcsolódó tevékenységek

A kérdőív felvezető kérdéseinek egyikében arra szerettem volna fényt deríteni, hogy milyen gyakorisággal végeznek a fiatalok különböző (nép)művészeti ágakhoz kapcsolódó tevékenységeket.

A következő diagram azt mutatja, hogy a különböző (nép)művészeti ágakat hány diák végzi alkalomszerűen vagy rendszeres jelleggel.

¹⁰⁵ Kérdőív csatolva ld. 10. melléklet

1. diagram: Középiskolások (N=142) (nép)művészeti tevékenysége

A fenti diagram alapján látható, hogy a rajz, a festés és a hobbi kézművesség a legnagyobb mértékben – alkalmanként és rendszeresen - végzett tevékenységek, utóbbi kivételével feltehetőleg az iskolai 'Rajz és vizuális kultúra' tantárgynak köszönhetően. Ezen tevékenységeket követi a barkácsolás, a népi kézműves alkotóházak látogatása és a népi kézműveskedés. A népi kézműves alkotóházak látogatása¹⁰⁶ esetében néhány szegedi mellett üllési, Ülléshez közeli, nagy részben tehát homokhátsági településeken lakó diákokról van szó¹⁰⁷, mivel a megyében nincs máshol aktívan működő alkotóház^{108 109}.

Külön kiemelném, azt a 10 főt (7%), akik bizonyos rendszerességgel végeznek népi kézműves tevékenységet. Ők a várakozásnak megfelelően a többi alkotási formában is

¹⁰⁶ Alkalmanként vagy rendszeresen a mintából 11 fő (8%) végzi

¹⁰⁷ Üllési Alkotóház

¹⁰⁸ Az Algyői Alkotóház 2013-tól áll rendelkezésére az érdeklődőknek.

¹⁰⁹ A keresztábra elemzés kimutatta, hogy a népi kézműves technikákkal alkotók kicsivel kevesebb mint fele alkalmanként jár népi kézműves alkotóházba, tehát tevékenységüknek nagy valószínűséggel nagyrészt ez az intézmény nyújt helyszínt.

(különösen a hobbikézművesség¹¹⁰ és barkácsolás¹¹¹ terén) legalább alkalmi jelleggel kipróbálják magukat.¹¹² A rendszeres jelleggel alkotók aránya tehát eltörpül az alkalmanként alkotók mellett, de mindenestre biztató a középiskolások ilyen irányú aktivitása, hajlandósága. (Egy másik kérdésre a hallgatók 20%-a nyilatkozott, úgy, hogy alapvetően szeretet kézműves tevékenységekkel foglalkozni.)

A várakozással ellentétben a kontrolcsoportban a népi kézművességet alkalmanként illetve rendszeresen művelők aránya mindössze 40%. Ez arra enged következtetni, hogy a kitöltők nem voltak elég körültekintőek a válaszadásnál, ugyanis tanórai keretek között rendszeresen alkalmazzák a legkülönbözőbb kézműves technikákat, melyet nyilvánvalóan csak egy részük vett figyelembe. Ellenben a hobbi technikákat és a barkácsolást 70-70%-uk végzi.

4.2.2. Preferenciák, vélemények

Egyik kérdésemben állításokat fogalmaztam meg, melyeket a középiskolás diákoknak saját preferenciáik alapján kellett megválaszolniuk, értékelniük egy 5 fokú skálán a szerint, hogy mennyire érzik magukra jellemzőnek azt.

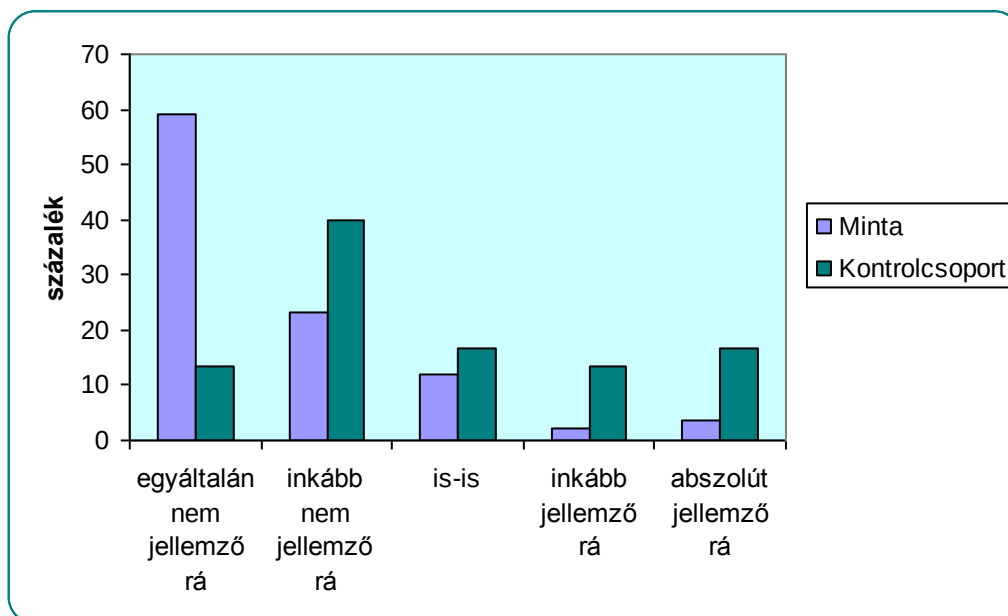
Az első kérdés annak intenzitását mérte, hogy mennyire szeretik a népi kézműves tárgyakat a tanulók. A középiskolások közel felére egyáltalán nem, vagy inkább nem jellemző, hogy szereti a népi kézműves tárgyakat. Kb. 1/3-ra jellemző, hogy semlegesen viszonyul, és mindössze 18%-ra jellemző a népi kézműves tárgyak szeretete. A várakozással ellentétben a kontrolcsoportnál csak 30% jelölte meg a 4-es és 5-ös intenzitási fokot, miszerint szereti az ilyen jellegű tárgyakat.

Egy másik kijelentés nyomán azt igyekeztem mérni, hogy milyen mértékben szoktak népi kézműves alkotásokat készíteni a válaszolók.

¹¹⁰ Alkalmanként vagy rendszeresen a mintából 44 fő (31%) végzi

¹¹¹ Alkalmanként vagy rendszeresen a mintából 23 fő (16%) végzi

¹¹² Emellett egy részük más népművészeti ágazatokban (néptánc, népzene) is jeleskedik.

2. diagram: Szokott készíteni népi kézműves tárgyakat (N=172)

A középiskolások nagy többségére nem, vagy csak kipróbálási szinten jellemző, hogy készítené ilyeneket és csupán 6%-uk szokott alkalmanként és rendszeresen készíteni ilyen tárgyakat. A kontrol csoport esetében az arányok meglepőek: mindösszesen 30% szokott népi kézműves tárgyakat készíteni.

A megkérdezés során a családon belüli megítélésre is igyekeztem rávilágítani. A „Szüleim értékelik, ha általam készített ajándékokkal lepem meg őket” kérdésre a középiskolások túlnyomó többségénél pozitív válasz volt tapasztalható.

Emellett a középiskolások közel 1/3-a tűnik ki, akik különböző rendszerességgel, de eljárnak népi kultúrával kapcsolatos rendezvényekre.

Egy másik reakcióra váró állításom arra vonatkozott, hogy mennyire szívesen tanulnának népi kézműves mesterséget a diákok. A skála 1-es és 2-es fokozata jelölte a teljes elzárkózást, mely a minta 70%-ára jellemző, ugyanakkor a 3-as fokozat nyitottabb a tanulás iránt (20% tartozik ide) és 10% tanulna kifejezetten népi kézműves mesterséget.

Kíváncsi voltam, hogy mennyire függ egymástól a fiatalok körében a népi kultúrával kapcsolatos rendezvényekre járás és a népi kézműves mesterségek tanulása iránti fogékonyság.

	Szívesen tanulna népi kézműves mesterséget					
Eljár népi kultúrával kapcsolatos rendezvényekre	fő	Egyáltalán nem jellemző rá	Inkább nem jellemző rá	Is-is	Inkább jellemző rá	Abszolút jellemző rá
	Egyáltalán nem jellemző rá	40	18	7	1	1
	Inkább nem jellemző rá	14	17	13	1	0
	Is-is	2	6	5	4	2
	Inkább jellemző rá	0	2	0	2	1
	Abszolút jellemző rá	0	1	3	1	1

1. táblázat: Eljár népi kultúrával kapcsolatos rendezvényekre – Szívesen tanulna népi kézműves mesterséget (N=142)

A kitöltők 63%-ára nem jellemző ezen tevékenységek iránti érdeklődés, ám a népi kultúrával kapcsolatos rendezvényekre el nem járók esetében a minta 15%-a vallotta úgy, hogy szívesen tanulna népi kézműves mesterséget. Fontos ugyanakkor kiemelni, hogy egyértelműen a minta 4%-át érdeklik az ilyen jellegű rendezvények és ez a 4% tanulna szívesen népi kézműves mesterséget.

Mint arra már korábban utaltam, kíváncsi voltam arra, hogy mennyire szeretnek kézműveskedni a középiskolások. A három középiskolából a diákok 20%-ára, a Waldorfos diákok 40%-ára jellemző, hogy szeret ezzel foglalkozni.

A dolgozat egyik központi kérdésére mutat rá a következő állítás: „Hiányolok a városból egy népi kézműves hagyományokkal foglalkozó, azokat bemutató és oktató intézményt (pl.: népi kézműves alkotóházat)”. Egy válaszmegtagadó mellett a fiatalok 62%-ára nem jellemző, hogy hiányolna, 26%-semleges - és bár kevésnek tűnhet - 12%-ban vannak olyan válaszadók, akik hiányolnak ilyen intézményt a palettáról. A kontrolcsoport esetében a válaszadók harmada szerint lenne szükség egy kézműves alkotóházra a városban.

Amikor arra kérdeztem rá, hogy ha működne a városban népi kézműves alkotóház, érdeklődnének-e képzések, szakkörök iránt, szintén az a bő 11 % jelezte, hogy szívesen tanulna. Ez a válaszadás következetességére utal és körvonalazni látszik egy kb. 11%-os

aktívan érdeklődő „magot”. A kontrol csoport esetében valamivel nagyobb számú az érdeklődők aránya. A várakozásnak megfelelően a lányok kevésbé közömbösek e terület iránt.

Levezetésként a középiskolások megválaszolták, hogy mennyire tartják fontosnak, hogy majd a gyereke(i)ket elvigyék népi kézműves alkotóházba, ahol megismerkedhetnek a hagyományos tárgyalkotással, illetve fejleszthetik kézügyességüket. Körülbelül ugyanannyian tartják fontosnak, mint amennyien nem, hogy gyermekeiket nevelésük során ezen értékekkel megismertessék. A kontrolcsoport esetében a többség fontosnak tartja ezt a mintát, ez mutathatja azt a hagyományközpontú szemléletben végbemenő szocializációt, amit ezek a gyerekek részben a Waldorf-pedagógiának köszönhetően megtapasztalnak az iskolai programok, ezen belül családi napok alkalmával, illetve annak a mintának a követését, ami szüleiket arra vezethette, hogy ebbe az iskolába írássák be őket.

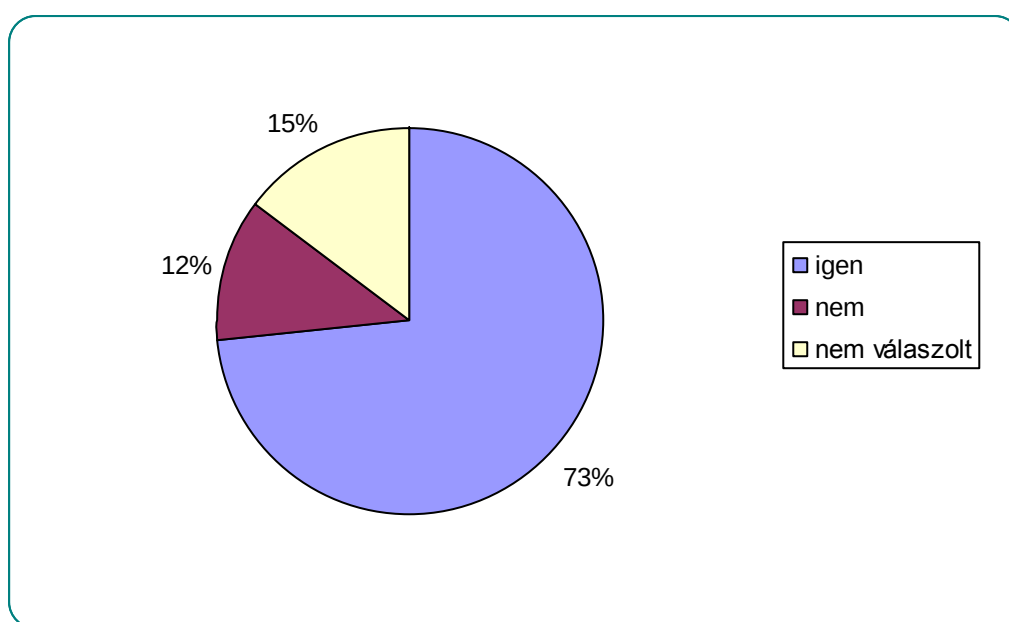
A várakozásoknak megfelelően mind a középiskolások, mind a kontrolcsoport esetében túlnyomó többségben gondolják úgy, hogy egy nemzet sorsában döntő szerepe van annak, hogy mennyire ápolja tradícióit.

E blokk zárásaként egy állítást fogalmaztam meg azzal kapcsolatban, hogy a középiskolások családjában az ünnepek alkalmával mennyire jelennek meg a népi hagyományok, jellegzetességek. Az eredmények meglehetősen sokszínű képet mutatnak. A gyerekek 40%-ánál nem jellemző az ünnepek alkalmával a családon belüli hagyományápolás, 32%-uk adott semleges választ, míg 28%-nál jelen vannak a hagyományok az ünnepi alkalmakon. Utóbbi kategóriában egy válaszadó kiemelte, hogy családjában a lengyel népi hagyományokat őrzik ezesetben. A kontrol-csoportnál ezek az arányok nem várt módon megegyeznek.

E kérdéskörhöz kapcsolható egy külön feltett kérdés, mely a családon belüli népi kézműves hagyományok őrzésének gyakorlatára vonatkozott. A középiskolások és a Waldorfosok közül is 1-1 fő vallja, hogy az iskola mellett szinte foglalkozásszerűen űzi a népi kézművességet. A középiskolások közül 2 fő, a Waldorfosok közül 3 fő tagja valamilyen népművészeti körnek, vagy szakkörnek, ezen kívül 4 fő (3%) jár kézműves alkotóházba. A középiskolások közül 17 fő (12%) jelölte meg a népi kézműves tárgyalkotást, mint szabadidős elfoglaltság, a Waldorfból 10 fő (33%). Emellett még 10 fő (7%) középiskolás és 2 fő (7%) Waldorf iskolás gyűjti a népi kézműves tárgyakat. A mintából ezen kívül kitűnik, hogy több megkérdezett esetében is családjukban előfordulnak a népi kézművességet foglalkozásként űzők, ugyanakkor szakköri tagok, kézműves alkotóházba járók, és nagyobb számban népi

kézműves tárgyakat gyűjtők is képviseltetik magukat. Jellemzően a nagyszülők, de különösen a nagymamák; emellett kisebb mértékben az édesanyák kerültek megjelölésre, mint a népi kézműves hagyományok művelői a diákok közvetlen környezetében. A népi kézműves hagyományok őrzésével kapcsolatban álló középiskolások nagy részénél jellemzően az ilyen jellegű tevékenység valamilyen formában családtagjaik körében is megjelenik.

A kérdőívben külön kérdést szántam annak, hogy kifejthessék, fontosnak tartják-e a népi kézműves hagyományok ápolását.

3. diagram: Fontosnak tartod-e a népi kézműves hagyományok ápolását? (N=142)

21 válaszmegtagadó mellett 104 fő (73%) gondolta úgy, hogy fontos a magyar kézműves hagyományok ápolása, míg jóval kisebb arányban, mindösszesen 17 fő (12%) gondolja úgy, hogy nem fontos. A kontrolcsoport esetében a 30 főből ketten gondolják úgy, hogy ez nem fontos. E kérdésben a válaszaik indoklására is felkértem a diákokat. Azok közül, akik a magyar kézműves hagyományok ápolásának szükségessége mellett tették le a voksukat a legtöbben a téma szépsége mellett azzal érveltek, hogy ez a nemzeti identitással és annak megőrzésével kapcsolatban fontos. Az alábbiakban idézek néhány gondolatot az említett válaszok közül:

„Fontosnak tartom a régi magyar tradíciók felelevenítését és ápolását a 21. században is.”

„Fontosak a gyökereink. Másrészt pedig érdekes dolog.”

„A magyar fiataloknak meg kell ismerniük a kultúrájukat, történelmük „tapintható” részét is.”

„Ha ezek a dolgok nem lennének, hobbim se lenne.”

„A népművészet fontos dolog múltunkból. Örömet okoz és szép.”

„Hagyományaiban és történelmében él a nemzeti tudat és szellemiség.”

„A népi kézműves hagyományok is kultúránk részét képezik. Fel kéne rá hívni a figyelmet!”

„Szerintem fontos, hogy ne felejtsük el a gyökereinket. És én szeretek magyar lenni.”

„Érdeemes arra emlékezni ami szép.”

„Ápolás hiányában a hagyományok eltűnnek és nem maradnak fenn a következő nemzedéknek.”

„A gyerekeim is megismerhetik majd”

„A jövő generációinak is tudniuk kell ezeket a dolgokat, szerintem ez az alapvető műveltséghez hozzátartozik.”

„Fent kell tartanunk népi hagyományainkat, hiszen minden országnak van, és felismerhetőek róla.”

„A történelmet is jobban lehet vele tanulni, érdekes.”

„A mai világban már kevés értékálló dolog van, az emberek elfelejtik magyar mivoltukat, kultúránkat sajnós.”

„Így könnyebben elképzelhetővé válik, mivel is „szórakoztak az emberek.”

„Fontos a magyar népi kézműves hagyományok megőrzése, hogy fennmaradjanak, és ne más országok szokásait vegyük át.”

„Fontos, hogy a mai fiatalok mást is megtanuljanak a telefon nyomkodásán kívül.”

Azok lényegesen kevesebben voltak, akik nem tartják feltétlenül szükségesnek a hagyományápolást. Ők az alábbiakkal indokolták véleményüket:

„Engem abszolút nem érdekel ez a dolog.”

„Mert a jelenben más dolgok kerülnek előtérbe.”

„A mai világban már senkit sem érdekel, csak az idős társadalom foglalkozik vele.”

„A világ kezd elgépiesedni, az emberek nem tartanak igényt a hagyományőrzésre.”

„Nem látom értelmét, ma ez már senkit nem érdekel.”

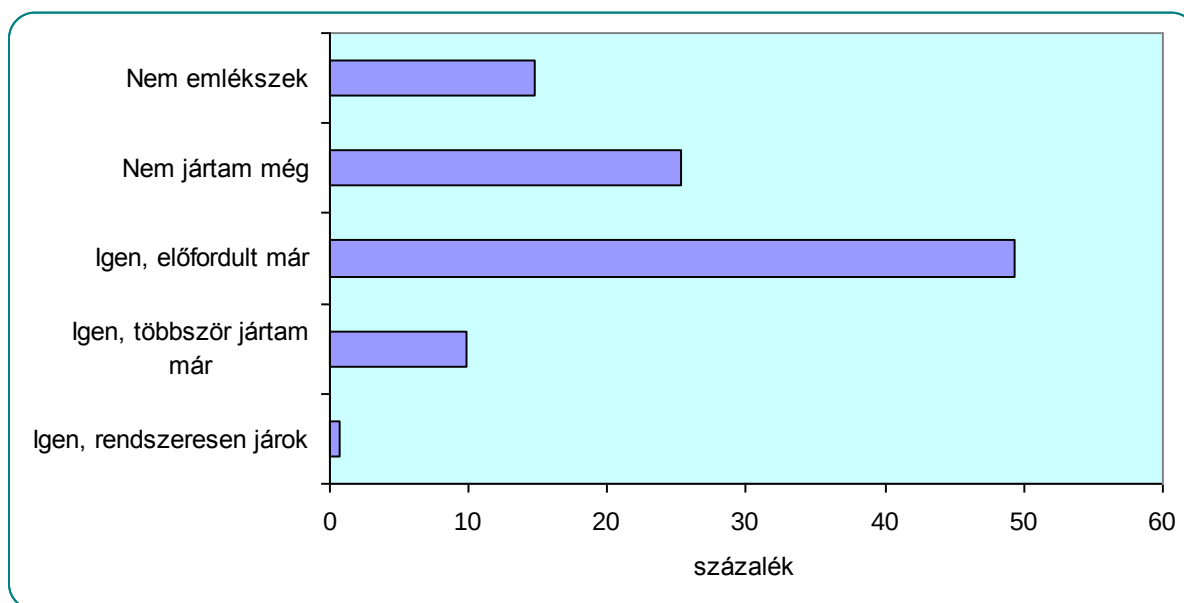
„Amiket lehet csinálni, azok a dolgok csúnyák, nekem nem tetszenek.”

„Egyéb tevékenységeimtől vesz el időt (ám tök frankó).”

4.2.3. Alkotóház(ak) látogatása

Egyfelől arra voltam kíváncsi, hogy jártak-e már ilyen intézményben, milyen gyakran jellemző ez rájuk és kiemelten érdekelt, hogy milyen arányban lenne hajlandóságuk elmenni egy esetlegesen Szegeden működő népi kézműves alkotóházba.

A válaszok az alábbiak szerint alakultak.

4.. diagram: Jártál-e már kézműves alkotóházban? (N=142)

A "Jártál-e már kézműves alkotóházban?" kérdés esetében a középiskolások legnagyobb részének (49%) esetében megállapítható, hogy előfordult már részéről intézménylátogatás. 25%-uk még nem járt ilyen intézményben, míg 16% nem emlékszik. A diákok 10%-a már többször járt kézműves alkotóházban, ám rendszeres látogatás csak egy főre jellemző.¹¹³ A kontrolcsoport 17%-a többször járt már kézműves alkotóházban.

¹¹³ Az első kérdés eredményei nem ezt igazolták: a diákok 2%-a (3 fő) nyilatkozott úgy, hogy rendszeres jelleggel eljár ilyen intézmény(ek)be.

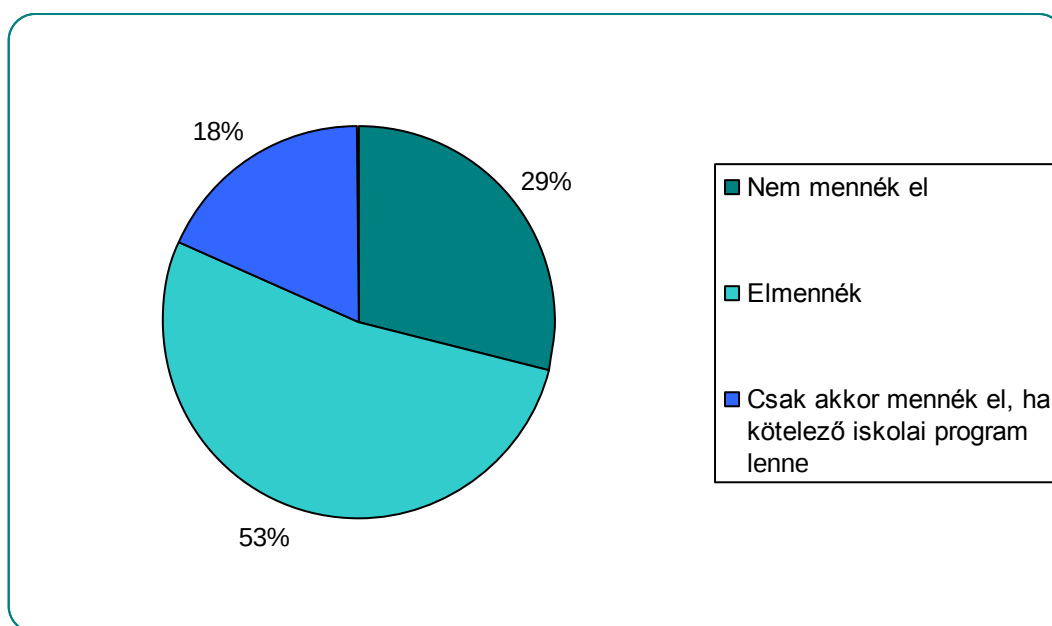
Jártál-e már kézműves alkotóházban?		
	Minta (142 fő)	Kontrollcsoport (30 fő)
Rendszeresen jár	0,7 %	0 %
Többször járt már	10 %	17 %
Előfordult már	49 %	47 %
Nem járt még	25 %	30 %
Nem emlékszik	16 %	6 %

2. táblázat: Volt-e már kézműves alkotóházban? (N=172)

Az alkotóházat legalább egy alkalommal meglátogatók közül a túlnyomó többség (40%) iskolai szervezés által látogatta meg ezeket az intézményeket, míg családdal 21%, egyéb lehetőségek által¹¹⁴ 8%, barátokkal 7% és egyénileg 6% fordult meg, vagy járt már többször kézműves alkotóházban. Nagy lehetőség van tehát az iskolák kezében, hiszen az időhiánnyal küzdő családok nem tudják annyiszor biztosítani erre a lehetőséget (még ha meg is lenne a szándék rá).

Végül, de nem utolsó sorban egy olyan kérdésre vártam feleletet, mely által ténylegesen mérhető, hogy a diákok milyen arányban látogatnának meg egy olyan intézményt (tehát népi kézműves alkotóházat), ahol programok keretein belül megismerkedhetnek valamennyi népi kismesterséggel és egyúttal dísz tárgyakat és használati tárgyakat készíthetnek természetes anyagokból, kézműves mesterek útmutatásával.

¹¹⁴ Rendezvény által, egyházi szervezés által, kézműves tanárnő által, „A húgomért mentem el”, kollégium által, alkotóházi szervezés által, városi szervezés által

5. diagram: Esetlegesen megnyíló szegedi népi kézműves alkotóház programjainak várható látogatottsága a középiskolások körében (N=142)

A válaszok alapján a diagramból látható, hogy a középiskolások 29%-a nem menne el önszántából népi kézműves alkotóházba, de a szöveges válaszokból is kikövetkeztethető, hogy iskolai program keretén belül ők is meglátogatnának egy ilyen intézményt. Jellemzően a nemmel válaszolók a népművészet iránti érdektelenségre és az időhiányra hivatkoztak döntésük megindokolásakor. A korábbi válaszadások tükrében nem várt eredmény, hogy több mint a középiskolások fele elmenne népi kézműves alkotóházba, és látogatása feltehetőleg aktív kézműveskedéssel párosulna. A kontrolcsoport esetében a várakozásoknak megfelelően a válaszolók 70%-a elmenne önszántából, 7% csak iskolai kötelező program keretein belül, és 13 % nem menne el egy ilyen kínáló programlehetőségre, 3 fő (10%) válaszmegtagadó mellett.

A többséget a válaszok alapján érdekli a népi kézművesség, vagy pusztán csak kíváncsiak. Nagy arányban tartják jó kikapcsolódási lehetőségnek, illetve (kézügyesség) fejlesztő hatásúnak a kézműveskedést. A válaszok között megjelentek olyan indokolók is, akik azért mennének el, mert érdekli őket a néphagyomány.

4.3. Értékelés

A minta összeállításánál igyekeztem odafigyelni arra, hogy különböző típusú intézményekben tanuló középiskolások alkossák a vizsgálati populációt. Mint ahogy a

'Kutatás körülményei' fejezetben is említettem, a kutatásra engedélyt adó középiskolákban tudtam csak kérdőíves felmérést végezni. A minta kibővítése esetén árnyaltabb kutatási eredmények lennének kimutathatóak.

A kérdőív vizsgálata során megfigyelt tendenciák arra engednek következtetni, hogy a középiskolások körében körvonalazódik egy, a többiekénél nyitottabb és aktívabb kör, mely feltehetőleg magját képezné egy megnyíló alkotóháznak. A középiskolások túlnyomó többsége szerint fontos a népi kézműves hagyományok őrzése. A legutolsó kérdésben kitűnő nagy arányú vállalkozó szellem azonban nem valószínű, hogy reális értékeket mutat, a korábbi szűrőkérdések eredményeinek figyelembe vétele mellett, mindenesetre nem hagyható figyelmen kívül.

A kereszttábla elemzések révén megállapítható, hogy mind aktivitás, mind az egyéni preferenciák alapján, mind érdeklődés szempontjából a lányok tűnnek ki, ám igaz kis számban a fiúk is erősítik a lelkesedők táborát.

4. Összegzés

Témaválasztásom - mint az a kutatás folyamán kiderült aktuális problémákat dolgoz fel. Tárgyalkotó népművészetünk veszélyben van, mert zömmel idősek művelik, nincsenek tanítványaik és a képzés, önképzés lehetőségei is korlátozottak e téren. A népművészeti örökség nem tud pusztán lelkesedésből életben maradni, ezért szükséges újragondolni az érték fogalmát. A ma még élő népművészetnek szüksége van erkölcsi és anyagi támogatásra. Hagy idézzem Hoppál Mihányt: „A lokális hagyományokból felépülő nemzeti örökség csak akkor marad fenn, ha állandóan újratevőjük. Vagyis a hagyomány-alapú társadalom a helyi kulturális értékek megbecsülésére épül, a kisközösségek belső kezdeményező erejére épít, s ezáltal újra meg újra feltölti a közösség alkotókedvét. A hagyományok ébrentartása ily módon az önbecsülés, az egészséges lokális identitás forrása lesz, a tradíció ily módon összeköti a múltat és a jövőt.”¹¹⁵

Az egykori Dél-Alföldi Népművészeti Egyesület Alkotóházának példája nem egyedüli az országban. A kézműves alkotóházak megmentésének érdekében fél éve, hogy harmadik alkalommal szerveztek országos konferenciát, ugyanígy népművészeti értékeink múltjáról-jelenéről-jövőjéről is tartottak országos szintű tanácskozást.

Nem utolsósorban merül fel a kérdés, hogy a tradicionálisan előállított tárgyak mennyiben használhatóak a ma embere számára. A világ óriásit változott az elmúlt két évszázad során, a hagyományos közösségek egyrészt eltűnnek, átváltoznak, ugyanakkor egyre több példa van a tradicionális társadalmak mintájához hasonlítható közösségek létrejöttére. Sokan térnek vissza az egykori falvakra jellemző közösségi létformához, igyekeznek a természettel összhangban élni, organikus anyagokat használni. A technika világa felváltja ugyan az egykoron használatos hagyományos tárgyak többségét, de igény van a célszerűen kivitelezett és a népművészet formakincsével díszített szemet gyönyörködtető tárgyakra.

Fontosnak tartottam bemutatni a dolgozatban Csongrád megye népi tárgyalkotó művészeti életének kínálati oldalát, kiragadott példákon keresztül tehát az intézményeket, népművészeti egyesületeket, egyéb közösségeket és az egyes alkotók helyzetét. Kiindulási alapul a Dél-Alföldi Népművészeti Egyesület egykori Alkotóházának példáját mutattam be,

¹¹⁵HOPPÁL:http://kultura.ibsen.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=21:hagyom-modernizz&catid=39:cikkek-elsok-tanulmok&Itemid=92

amin keresztül látható, hogy milyen szervezett múltja volt a népművészetnek Szegeden. Emellett igyekeztem átfogó képet nyújtani a környék lehetőségeiről, mint menet közben kiderült, hiánypótló jelleggel. Hiányolok egy központi, naprakész adatbázist, ahonnan tájékozódni tudtam volna a megyét átfogóan, ugyanis az ezt korábban megvalósító Csongrád Megyei Közművelődési és Tanácsadó Központ honlapja nem a jelenlegi állapotot tükrözi.

Úgy vélem, az általam bemutatott Csongrád megyei városok és települések mindegyikében van példa a tárgyalkotó népművészet ágainak továbbörökítésére, kutatásom arra nem terjedt ki, hogy az egykori tradicionális csongrád megyei népművészeti ágazatokból melyeknek van még mindig képviselője a megyében. Több interjúalanyom elmondása szerint is kevés a fiatal nemzedékből való aki tanulná, és még kevesebb, aki intenzíven foglalkozna népi kézművességgel. A gyermekkorban kialakuló érdeklődést - mely a kézműves foglalkozások, játszóházak alkalmával kezdhet fejlődni a gyerekekben - kevés lehetőség által lehet szakmailag kibontakoztatni folyamatos szakkörökön vagy képzéseken. Ugyanez vonatkozik az idősebb korosztályra is. Ebben az esetben Szeged különösen kiemelkedik, ahol az idősebb kézműves tárgyalkotók számára nincs egy hely, ahol az általuk még őrzött technikákat és ismeretanyagot átadhatnák.¹¹⁶ Természetesen számos jó példa erősíti ugyanakkor a kivételek sorát is.

Szegednek szüksége van kézműves alkotóházra. A Heller Ödön Művelődési Ház, a Százszorszép Gyermekház és a Kéz-Mű-Hely bizonyos szinten kielégíti egy alkotóház funkcióit, illetve vannak egyéni műhelyek is, ahol lehet tanulni az egyes mesterektől. Érdeemes elgondolkodni azonban arról, hogy a rendszertelen kézműves foglalkozások és népi játszóházak alkalmával mely mesterségek sajátíthatóak el jobban. Általában a kisebb eszközigényűekre kell gondolnunk, mint pl. a tojásfestés, szalmafonás, stb. Ám a komolyabb tárgy-, és eszközigényű mesterségeknek – mint a fazekasság, vesszőfonás, gyékényezés, fafaragás, stb. - saját külön alkotóműhelyre van szüksége a többi tárgyalkotó népművészeti szakágakkal egyetemben egy közös helyen. A felmerülő lehetőségek és interjúalanyaim egybehangzó véleménye szerint egy új kézműves Alkotóházra többek között a már korábban említett központosítás, hagyományőrzés és műhelyrendszer-kialakítás végett is szükség van Szegeden.

¹¹⁶ Az egykori Árbóc utcai Alkotóházba az elmondások alapján sok idős ember járt

Jelenleg szétदारarabolt állapotban van a népi kézművesség Csongrád megyében, ezért nem látható egészében és nehézkes a párbeszéd, az információáramlás. Nincs közös fóruma a megye alkotóinak. A közel 10 éve megszűnt Szegedi Alkotóházban „felcseperedő” két csongrád megyei népművészeti egyesület tagjai megfelelő tudásbeli alaptőkével rendelkeznek, az induláshoz szükséges önkormányzati és állami támogatásokkal, pályázatokkal, uniós forrásokkal újból fel tudnák virágoztatni a csongrád megyei tárgyalkotó népművészeti életet, mind az alkotók, mind a megye és különösképp Szeged lakosságának számára. A két egyesület együttműködésének lehetőségére azt mondta Tarjányi József, hogy nem az összefogáson múlna. Jelenleg mind a két egyesületet a szűkös anyagi lehetőségek fékezik. „Az kellene, hogy egyesületek tudatos módon felvállalják a népi kismesterségek oktatását, mint például Békéscsabán vagy Zalaegerszegen. Ők olyan erősebb egyesületek, amelyek már nagy múltúak és van saját alkotóházuk és tőkéjük erre. Tehát hiába megyünk be a városházára és kérünk anyagi támogatást a népművészet ápolására. Én azt gondolom, hogy anyagi okai vannak főleg, és még akik bemutatnák ott azt a fajta oktatási tevékenységet ami szükséges lenne, egyrészt ahhoz szakoktatói végzettség kell, szakmában eltöltött idő és ezek az emberek már nagyon öregek.”¹¹⁷ Egy népművészeti alkotóház létrehozása ezért is lenne sürgető. Egyrészt az idős mesterek át tudnák adni tudásukat, és ennek fontosságát abban érzem, hogy Csongrád megye népművészetébe ők születtek bele, tehát a más országrészekből hívható szakoktatók nem biztos, hogy az erre a tájra jellemző népművészeti hagyományt tudnák átadni, ugyanis a vásárhelyi fazekas ismeri a legtöbb csúcsi mintát, a csongrádi fafaragó tudja a csongrádi faragást csongrádi módra.

Hipotéziseim részben beigazolódtak, részben megdőltek a kutatás során. Csongrád megyében működő két népművészeti egyesület közül a dolgozat készítése közben a Napsugaras Egyesület befogadó intézményre talált a tápéi Heller Ödön Művelődési Központ jóvoltából, mely együttműködés előnyt jelent a pályázásnál. A DANE 2004 ugyanakkor a törzshely hiányából fakadóan, illetve a pályázás nehézségei miatt kevesebb forrásból tartja fenn magát.

Ugyanakkor érdemes megjegyezni, hogy az Algyői és az Üllési Alkotóház alkotói köre is jelentős anyagi támogatást kap a helyi önkormányzattól, az előbbi kisebb mértékben, az utóbbi teljes mértékben mentességet élvez a civil szervezeti lét terhei alól.

¹¹⁷ Tarjányi Józseffel 2012.03.10-én készült interjú alapján: 4.

„A kézműves hagyomány és a turisztikai vonzerő egymásra épülve kiegészíti, és markánsan segíti is az adott tájegység, régió egyedi arculatának, jellegzetességeinek megőrzését”¹¹⁸ – vallja a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara. Szeged és Csongrád megye turisztika vonzerejét is erősítené egy kézműves alkotóház. Mind az egykori Szegedi, és Pusztaszeri, mind a működő Algyői és Üllési Alkotóház, a tápéi Heller Ödön Művelődési Ház és a bemutatott műhelygalériák példáján láthattuk ennek igazolódását. A városok és települések reprezentatív helyszíneiről van szó, ahol bemutatható a térség népművészeti hagyatéka illetve élő népművészete.

Mind turisztikai, mind gazdasági szempontból, mind a hagyományörzés miatt is régi lehetőségeket hozna vissza és új távlatokat nyitna meg egy kézműves alkotóház Szegeden és a megyében. A középiskolások körében végzett kérdőíves felmérés is arra enged következtetni, hogy az intézménynek lenne mind alkalmankénti, mind rendszeres látogatója a diákok köréből. Többen gondolják úgy, hogy különösen a fiatal generáció nem feltétlenül intézményrendszerben gondolkodik, ugyanakkor én azt gondolom, hogy egy esetlegesen létesülő alkotóház - megcélozva különösen a fiatalokat - látens igényeket, szunnyadó alkotókedvet ébreszthet fel egy részükben. Ezt a kutatás eredményei is igazolni látszanak.

Tervek vannak, így szóba jöhet a későbbiek során akár a szegedi AGÓRA központ is, ahol esetleg megnyílhatna Szeged új alkotóháza, ám ahhoz a szakmának újra egységet kellene alkotnia, létrehoznia egy ernyő-szervezetet. Ennek létrejötte esetén úgy vélem, Csongrád megye Szerbiával és Romániával határos elhelyezkedése miatt lehetőség lenne Magyarország-Szerbia Határon Átnyúló Együttműködési Program, továbbá TÁMOP pályázat keretén belül létrehozni az alkotóházat. (A kérdés mindössze az, hogy egy ilyen intézmény fenntartását a jelenlegi gazdasági körülmények között, illetve a fizetőképes kereslet csökkenésével ki vállalja fel.)

Meg kell adni a lehetőséget, hogy az erre igényt formálók ehhez hozzájussanak, hogy rajtuk keresztül a hagyományok életben tarthatóak legyenek az utókor számára.

¹¹⁸ HAJDU 2006: <http://www.mkik.hu/index.php?id=1513&print=1>

Felhasznált Irodalom

ANDRÁSFALVY Bertalan (1998): *A népművészet helyes szemlélete*. A népművészet koronként változó értelmezései. In: BELLON Tibor-FÜGEDI Márta-SZILÁGYI Miklós (szerk): *Tárgyalkotó népművészet*. Budapest: Planétás Kiadó, 29-32.

BÁDER Miklósné: *Az alkotóházak szerepe az idegenforgalomban*. II. Országos Konferencia a Kézműves Alkotóházakról. Kézművesek Háza, Zalaegerszeg, 2011.április 8-9. Prokné Tirner Gyöngyitől

BÁNSZKY Pál, Dr. (2003): *Népművészeti Műhely-Galériák Magyarországon*. Budapest: Népművészeti Egyesületek Szövetsége

BÁTKY Zsigmond-GYÖRFFY István-VISKY Károly (1998): *A magyar népművészet*. A népművészet koronként változó értelmezései. In: BELLON Tibor-FÜGEDI Márta-SZILÁGYI Miklós (szerk): *Tárgyalkotó népművészet*. Budapest: Planétás Kiadó, 13-16.

BESZPRÉMY Katalin (2010): *Élő Népművészet. XV. Országos Népművészeti Kiállítás*. Budapest: Hagyományok Háza

BORBÉLY Jolán (2003) a NESZ alelnökének *köszöntőbeszéde*. In: Igyártó Gabriella (szerk.): *Húsz éves a NESZ. Mesterség és művészet*: Hírmondó. X.(május), 2-7.

DOMANOVSKY GYÖRGY (1983): *Előszó*. In: DOMANOVSKY György-VARGA Marianna (1983): *Mai magyar népi iparművészet*. Budapest: Képzőművészeti Kiadó, 5-11

FÉL Edit-HOFER Tamás-K. CSILLÉRY Klára (1998): *Lexikon szócikk a magyar népművészetről*. Mi a népművészet?. In: BELLON Tibor-FÜGEDI Márta-SZILÁGYI Miklós (szerk): *Tárgyalkotó népművészet*. Budapest: Planétás Kiadó, 7-9.

F. TÓTH Mária (2010): *Az államigazgatás szerepvállalása a népi kézműves alkotóházak létrejöttében*. Konferencia a Kézműves Alkotóházakról. Kézművesek Háza, Zalaegerszeg, 2010. április 9-10. Prokné Tirner Gyöngyitől

HOFER Tamás-FÉL Edit (1994): *Magyar népművészet*. Budapest: Corvina Kiadó

JELLINEK Márta (1995): *Dél-Alföldi Népművészeti Egyesület Története /Múlt-Jelen-Jövő/*. Szeged: Dél-Alföldi Népművészeti Egyesület

JELLINEK Márta (1999): *Egy nonprofit szervezet létrehozása, működtetése és marketingstratégiai terve*. Szakdolgozat

KÁLDY Mária (2003): Megtérülő Értékmentés. *Mesterség és Művészet*. X (május): 20-26.

PROKNÉ Tirner Gyöngyi (2011): *A Kézműves Alkotóházak – kézműves képzés - kézműves termékek piacra kerülésének helyzete*. II. Országos Konferencia a Kézműves Alkotóházakról. Zalaegerszeg, 2011. április 8-9. Prokné Tirner Gyöngyitől

PROKNÉ Tirner Gyöngyi (2010): *Pályázati beszámoló a Nemzeti Kulturális Alap Népművészeti Szakmai Kollégiumhoz benyújtott 1907/2958 pályázati azonosító számú „Kézműves alkotóházak” Országos Konferencia program megvalósulásáról*. Prokné Tirner Gyöngyitől

TARJÁN Gábor (2005): *Folklór Népművészet Népies művészet. Kalauz a magyar népművészetéhez*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó

ZSÁMBOKI Árpád (szerk): *10 éves a Velemi Műhely*. Szombathely: Megyei Művelődési és Ifjúsági Központ

Elektronikus hivatkozások

AMBRUS Sándor: *Népművészet*.

<http://invitel.hu/fazekashaz/nepmuv.htm> [2012.10.27.]

ART.PAGONY: *Vásárhelyi hímzés története*

http://www.muvtkorhmv.net16.net/images/Vasarhelyi_himzes_tortenete.pdf

[2012.10.26.]

Csongrád Megyei Közművelődési, Pedagógiai és Sportintézmény ÁMK (2006): *Közkincs pályázati felhívás*.

<http://www.csongradamk.hu/page.html?site=pages&id=992> [2012.10.30.]

Déryné Kulturális Központ: *Rövid ismertető a Déryné Kulturális Központ Alkotóházáról*

http://www.deryneulles.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=48&Itemid=59

[2012.11.01.]

Falusi Turizmus: *Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékpark*.

http://www.falusiturizmus.hu/hu_HU/services/162/opusztaszeri-nemzeti-torteneti-emlekpark.html [2012.10.13.]

HAJDU Attila (2006): „*Magyar Kézműves Remek*” címek átadása.

<http://www.mkik.hu/index.php?id=1513&print=1> [2012.10.24.]

HAGYOMÁNYOK Háza: *A Hagyományok Háza*

<http://www.hagyomanyokhaza.hu/hh/> [2012.10.23.]

HAGYOMÁNYOK Háza: *Népművészeti Módszertani Műhely*

<http://www.hagyomanyokhaza.hu/nmm/> [2012.10.23.]

HAGYOMÁNYOK Háza: *Népi iparművészeti alkotások zsűrizése*

<http://www.hagyomanyokhaza.hu/oldal/440/ü> [2012.10.23.]

HAGYOMÁNYOK Háza: *Népi Iparművészeti Osztály*

<http://www.hagyomanyokhaza.hu/oldal/627/> [2012.10.23.]

HILLER István, dr. (2008): „*Tengertánc*” program az élő népi kultúra reneszánszáért

http://www.okm.gov.hu/letolt/kultura/kozmuve/reneszansz2008_tengertanc_080211.pdf

[2012.10.30.]

HOPPÁL Mihály: Hagyomány és modernizáció között

http://kultura.ibsen.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=21:hagyom-modernizz&catid=39:cikkek-elsok-tanulmok&Itemid=92 [2013.01.04.]

MALONYAI Dezső: *A kalotaszegi magyar nép művészete*. In: *A magyar nép művészete*

<http://mek.niif.hu/01600/01671/html/index.html> [2012.10.25.]

MÁTRAY Magdolna: *Kézműves mesterségek portékái, műhelyei régen és ma III*. Budapest:

Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet

http://109.74.55.19/tananyag/tananyagok/kezmuv/4_1004_005_110131.pdf [2012.10.28.]

NCA: *A Nemzeti Civil Alapprogramról.*

http://www.nca.hu/?page=webtext/show&wte_code=aboutus [2012.11.02.]

NEA: *Nemzeti Együttműködési Alap.*

<http://www.civil.kormany.hu/nea> [2012.11.02.]

NKA: *A Nemzeti Kulturális Alapról röviden.*

<http://www2.nka.hu/pages/ismerteto/0101.html> [2012.11.02.]

NESZ: *Alkotóházak.*

<http://www.nesz.hu/content/view/33/30/> [2012.10.22.]

Oktatási és Kulturális Minisztérium Közművelődési Főosztály (2007): *Közművelődési Stratégia 2007-2013. SZÍN-Közösségi Művelődés*

http://www.mmi.hu/szin/szin_12_4.pdf [2012.10.16.]

Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékpark: *A múzeumfalu. Élő hagyományok.*

<http://opusztaszer.hu/skanzen/altalanos> [2012.10.23.]

PÁL Miklósné (2011): *A Népművészeti Egyesületek Szövetsége (NESZ) 2012. évi munkaterve*

<http://www.nesz.hu/content/view/785/1/> [2012.10.22.]

SKANZEN: *Élő múzeum.*

<http://skanzen.hu/?fm=1&am=1&dd=6> [2012.11.01.]

SULINET: *Kézműves iskolák országszerte*

<http://www.sulinet.hu/tart/fcikk/Kebh/0/21292/1> [2012.10.22.]

SZABÓ Tamás: *Népi iparművészetünk elmúlt 50 éve: „Alkotók-tárgyak-folyamatok”*

<http://www.hagyomanyokhaza.hu/nmm/muzeum/> [2012.10.27.]

SZABÓ Tamás: *A népművészet kutatása - a népi iparművészet kialakulása*

<http://www.hagyomanyokhaza.hu/nmm/muzeum/koncepcio/> [2012.10.27.]

TÁJHÁZ.HU: *Tájház katalógus - Műemlék együttesek*

<http://www.tajhaz.hu/katalogus/muemlekek/index.php> [2012.11.01.]

TÖRÖK Gizella: *A gyékényről. In: Tápé, a Tisza és a gyékény kapcsolata*

<http://www.torgiz.hu/gyekenyrol.html> [2012.11.05.]

VÁROSOM.HU: *Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékpark.*

<http://szeged.varosom.hu/latnivalok/muzeum/Opusztaszer-Nemzeti-Torteneti-Emlekpark.html>

[2012.10.13.]

VIDÉKFEJLESZTÉSI Minisztérium Sajtóirodája: *Párbeszéd a népi kézművességről*

<http://www.kormany.hu/hu/vidékfejlesztési-miniszterium/vidékfejlesztéssel-felelős-allamtitkarság/hirek/parbeszed-a-nepi-kezmuvessegről> [2012.11.10.]

110/2012. (VI. 4.) Korm. Rendelet a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról. Magyar Közlöny 66. szám (2012. június 4.) <http://www.magyarkozlony.hu/> [2012.11.8.]

Interjúk / személyes adatközlések

Ambrus Sándor fazekas népi iparművész adatközlése telefonos interjú útján 2012. április 18-án

Bodóné Péni Erikával, a Heller Ödön Művelődési Központ igazgatójával 2012.03.20-án felvett 60 perces interjú

Borda Sára és Torjai Laura, a Tömörkény István Gimnázium diákjainak adatközlése telefonos interjú útján 2012. március 7-én

Gálné Nagy Ildikó szőnyegszövő, textiltervező népi iparművésszel; a DANE 2004 tagjával, a DANE 2004 Felügyelő Bizottságának elnökével, Szeged-Hódmezővásárhely-Algyő térség Területi Műhelyvezetőjével 2012.03.07-én felvett 120 perces interjú

Hajdú Erzsébet, a szegedi Tisza-parti Általános Iskola igazgatójának adatközlése telefonos interjú útján 2012. november 7-én

Kálmán Ferencnével, az Üllési Alkotóház gondnokával és Tanács Zoltánnal, az üllési Alkotóház agyagos műhelyvezetőjével 2012.03.13-án készített 90 perces interjú

Kovácsné Kuk Ildikóval, az Algyői Alkotóház vezetőjével 2013.01.03-án készített 60 perces interjú

Kovács Szilvia, a „Rendezvényház” Csongrád Megyei Pedagógiai és Közművelődési Kht. tárgyalkotó népművészekkel foglalkozó művészeti előadójának adatközlése telefonos interjú útján 2012. december 22-én

Makó Máriával, a Napsugaras Dél-Tisza Menti Népművészeti és Kulturális Egyesület gazdasági vezetővel 2012.03.27.-én felvett 90 perces interjú

Máté Gábor Pusztaszer polgármesterének adatközlése telefonos interjú útján 2013. január 4-én.

Nagy Józsefné Pintér Eszter, a Pusztaszeri Alkotóház egykori gondnokának adatközlése telefonos interjú útján 2012. április 13-án.

Nagy Róberttel, az üllési Déryné Kulturális Központ igazgatójával 2012.02.20-án készített 60 perces interjú alapján

Orbán Hedvig a Százsorszép Gyermekház igazgatójának személyes adatközlése Szegeden a Százsorszép Gyermekházban 2012. november 3-án.

Roboz István Szeged Megyei Jogú Város Önkormányzat Kulturális, Egyházügyi, Közművelődési és Idegenforgalmi Bizottságának Ügyviteli titkárának személyes adatközlése Szeged Megyei Jogú Város Polgármesteri Hivatalában 2012. december 14-én.

Sonkoly Ágnes, a hódmezővásárhelyi Bessenyei Ferenc Művelődési Központ Tájházának programszervezőjének adatközlése telefonos interjú útján 2012. március 26-án.

Sütő Erika, az Algyői Faluház egykori munkatársa, a TÁMOP 'Építő közösségek' pályázat felelősének és megvalósítójának személyes adatközlése Szegeden, az SZTE.JGYPK Felnőttképzési Intézetben 2012. november 22-én.

Tarjányi Józseffel, A Dél-magyarországi Alkotók Népművészeti Egyesületének elnökével 2012.03.10-én felvett 60 perces interjú

Virágné Márta Nóra, A Kéz-Mű-Hely vezetőjének adatközlése telefonos interjú útján 2013. január 4-én

Mellékletek

1. számú melléklet:

Kiegészítés (1.1. A népművészet fogalma, kialakulása fejezethez)

„Megindult a népművészeti tárgyak gyűjtése, nemcsak a múzeumokba, hanem városi lakásokban is. Az 1880-as években már „korsó, kanta és bokály gyűjtési mániáról” olvashatunk a budapesti sajtóban, aminek következtében „csaknem minden harmadik lakás „egy fazekas raktárhoz hasonló”. Az 1890-es évek végén Baross Gábor, ekkor már kereskedelmi miniszter vonta állami felügyelet alá a háziipari termelést. Izabella főhercegnő támogatásával 1894-ben a felső-magyarországi megyék népművészeti jellegű és háziipari termékeinek értékesítésére jött létre az Izabella Háziipari Egylet. Ezzel egyidejűleg szervezte meg a Bánffyhunyadi Gyarmati Zsigáné a kalotaszegi asszonyok kézműves tevékenységét és Buzsákon a Balatoni Szövetség megbízásából a Széchenyi grófkisasszonyok szervezésében már megrendelésre készítettek, öltözeti és lakást díszítő hímzéseket.”¹¹⁹

2. számú melléklet:

Kiegészítés (2.1.1. Népművészeti Egyesületek Szövetsége (NESZ) fejezethez)

Kitüntetések a népművészet, népi iparművészet terén

Az 1952-es győri tanácskozáson megszületett a kimagasló népművészeti alkotótevékenységet folytató művészek munkájának elismerésére a Népművészet Mestere oklevél, ami egyben pénzjutalmat is jelent. A mai napig 503 művész munkáját ismerték el a díjjal, évente 10 személyt (2004 előtt évente 7 személyt) tüntetnek ki.

„A Népművészet Mestere díj egyes alkotások vagy egész életmű elismeréseként azoknak a népi kézműveseknek adományozható állami kitüntetés, akik hosszabb időszak alatt kifejtett munkásságuk során a népművészet fejlesztésében, terjesztésében kimagasló eredményeket értek el.”¹²⁰ A fiatalok (15-35 éves) népművészeti előadói, tudományos és

¹¹⁹ SZABÓ: <http://www.hagyományokhaza.hu/nmm/muzeum/koncepcio/>

¹²⁰ MÁTRAY: 2 http://atheneszki.hu/tananyag/tananyagok/kezmuv/4_1004_005_110131.pdf

alkotótevékenységét a Népművészet Ifjú Mestere címmel ismerik el, évente 15 főt tüntetnek ki.

A Népi iparművész cím adományozásának feltétele, hogy az alkotó a minősítést megelőző három évben folyamatos minősítéssel, és meghatározott számú 'A' és 'B' kategóriás népi iparművészeti alkotással rendelkezzen. Ezen kitüntetettek zsűrizett alkotásai adómentességet élveznek.

A Népművészet Mestere és a Népművészet Ifjú Mestere díj mellett szintén Augusztus 20-án adják át Az Életfa-díjat a népművészet megőrzéséért és átörökítéséért sokat tevő személyeknek.

A Magyar Kézműves Remek címet 2001-ben alapította a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara, melyet minden évben a kamara pályázatára jelentkező gyakorló kézműveseknek adományoz, saját marketingeszközeit felajánlva a díjazottaknak. Célja támogatni a magyar vállalkozói kultúrán belül a kézműipari szakma rangjának elismertetését. „Olyan helyi hagyományokat őrző tájjellegű munkákkal lehet pályázni, aminek minél több a referenciája: a múltból hozott értékeinket hogyan lehet beleépíteni a mindennapjainkba, hogyan lehet a kereskedelemben és a turisztikában hasznosítani.”¹²¹

3. számú melléklet

Kiegészítés (2.1.2. Hagyományok Háza fejezethez)

„Népi iparművészeti alkotások minősítése, zsűrizése

Minősített népi iparművészeti alkotásnak minősül az „A” vagy „B” kategóriába besorolt, valamint zsűriszámmal ellátott népi iparművészeti alkotás. Népi iparművészeti alkotássá minősítést a Hagyományok Háza főigazgatójának címezve a Népi Iparművészeti osztálynál kell kérelmezni. A minősítés igazgatási szolgáltatási díjköteles, (alkotásonként 1,500.-Ft) ...

A benyújtott kérelem szakmai szempontú elbírálását a Népi Iparművészeti Bíráló Bizottság végzi. A népi iparművészeti tárgyak minősítését a Hagyományok Háza hatósági jogkörként látja el. A minősített tárgyak szerzői jogi védelem alá tartoznak és 0 %-os ÁFA-kulccsal forgalmazhatóak, valamint védjegy használatára jogosultak.

2009. február 1-től hatályos ÁFA tv. változás az adómentességről:

¹²¹ Gálné Nagy Ildikóval 2012.03.07-én készített interjú alapján

A minősített zsűriszámmal ellátott népi iparművészeti termékekre vonatkozó ÁFA tv. (2007. évi CXXVII. törvény az általános forgalmi adóról,

85. § (1) n)) módosításra került a 2008. évi LXXXI. törvény egyes adó- és járulék törvények módosításáról, 215. § jogszabály helyen.

A jogszabály értelmében:

85. § (1) Mentés az adó alól:

...

n) a népművészeti, népi iparművészeti és iparművészeti termékek kiállításának, vásárának és bemutatójának szervezése, rendezése és az ahhoz szorosan kapcsolódó, jogszabály által meghatározott minősítés szerint zsűriszámmal ellátott, egyedi vagy meghatározott példányszámban, nem ipari gyártástechnológiával előállított népművészeti, népi iparművészeti és iparművészeti termék értékesítése, amelyet közszolgáltató vagy népi iparművész minősítéssel rendelkező személy, szervezet - ilyen minőségében - teljesít;

Népi iparművészeti alkotássá minősíthető termékek:

1. Bognármunkák, kerék és kocsi
2. Bőrműves-tárgyak
3. Cserépkályha és kemence
4. Csipke
5. Építmények és köztéri alkotások: épületdísz, kapu, kerítés, játszótér, emlékoszlop, síremlék, nád zsúpszalma-, zsindelytető stb.
6. Festett, faragott bútor
7. Faragott fa, csont, szaru
8. Fazekas munka
9. Fonott és szőtt használati tárgyak: vessző, gyékény, csuhé, nád
10. Halászháló, kötél
11. Hímes tojás
12. Hímzés
13. Kádár és pintér munkák
14. Kékfestő textíliák
15. Kalap
16. Kés
17. Kovács- és rézműves termékek
18. Lószerszámok, nyergek

19. Mártott gyertya
20. Mézeskalács
21. Naiv szobrok
22. Nemez
23. Népi ékszer (rekesz zománc, gyöngy)
24. Népi hangszer
25. Népi játékok
26. Népviseleti baba
27. Papucs, bocskor, csizma, cipő
28. Paszomány és kötött gomb
29. Szűcs és szűr munkák
30. Szűrrátét
31. Szóttas
32. Viselet
33. Ajándéktárgyak¹²²

4. számú melléklet

Kiegészítés (2.2.2. Informális tanulás helyszínei fejezethez)

Skanzenek

Öt regionális szabadtéri múzeum és közel 300 helybe megőrzött népi műemlék és műemlékegyüttes őrzi a helyi népi építészeti emlékeket, berendezési és használati tárgyakat. „1968-ban Zalaegerszegen nyitotta meg kapuit a Göcseji Falumúzeum, 1973-ban Szombathelyen a Vasi Múzeumfalu, 1979-ben a nyíregyházi Sóstói Múzeumfalu, 1980-ban a Szennai Szabadtéri Néprajzi Gyűjtemény, majd 1985-ben az Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékpark Szabadtéri Néprajzi Gyűjteménye vált mindenki számára látogathatóvá.”¹²³

A Szentendrei Skanzen

A Szentendrei Szabadtéri Múzeum olyan fontos alappillére (nem csak) a tárgyalkotó népművészet hagyományainak őrzésének, amely a ma embere számára a mai világban is alkalmazható praktikus tudást törekszik átadni, elősegítve a népművészet és a népi hagyományok továbbélését. A Szentendrei Skanzen kilenc tájegység népi építészetét,

¹²² HH III.: <http://www.hagyomanyokhaza.hu/oldal/440/>

¹²³ TÁJHÁZ.HU: <http://www.tajhaz.hu/katalogus/muemlekek/index.php>

lakáskultúráját, életmódját, és tájegységenként legalább egy működés közben szemlélhető tematikus műhelyet mutat be, emellett rendkívül változatos és színes kulturális programokkal várják az érdeklődőket. Céljuk az interaktív művelődés minden korcsoport számára, praktikus tudás elmélyítése melyet saját életvitelében gyakorolhatnak a későbbiek során a látogatók.

„Megismerkedhetnek többek között a hagyományos építőanyagokkal és technológiákkal, a kiskertek művelésével, a gyógynövényes házi patika, a szőlészet, borászat alapjaival, a környezettudatos hulladék-gazdálkodással.”¹²⁴ Régi kézműves mesterségek bemutatóin és táncbemutatókon lehet résztvenni, illetve minden évben számos nagyrendezvényt bonyolítanak le, általában ünnepkörökhöz kapcsolódóan: Húsvét, a Pünkösdi Játékok, az Építészeti Napok, a Termőföldünnep, a Szüreti Sokadalom és a Szent Márton Újborfesztyál és Libator, melyeken kézművesek és népművészek gondoskodnak a vásárok színvonalas termékkínálatáról. Évente több száz iskola keresi fel a Csilléry Klára Oktató Központot, „hogyan a paraszti élet tanulságait a környezetismeret (Tanösvény-program), a hon- és népismeret (Élet a múlt századi falvakban), a magyar nyelv és irodalom (Tanóra a kondorfai iskolában), a rajz (Alkotónap) vagy a technika (kézműves foglalkozások), sőt a testnevelés órákhoz (Falusi Olimpia) kapcsolódóan hasznosítsák.”¹²⁵ Példaértékű missziót is teljesít a Szentendrei Skanzen, ugyanis a Családi Szöszmötölő programjai keretén belül a családi körben folyó tanulás mint kulturális érték és modell fenntartása, megerősödése, terjesztése valósul meg.

5. számú melléklet

Kiegészítés (2.3.1. Alkotóházak története, kialakulásuk fejezetéhez)

A mai alkotóházak előzményeiként lehet tekinteni a háziipari szövetkezetekkel párhuzamosan működő ún. közös-műhelyekre is, amelyek egykori paraszti és polgári házakban lettek kialakítva. A mai alkotóházak feladatkörével megegyezően:

- „- szakmai – művészeti, emberi közösségeket formáltak,
- a hozott ismereteiket a közösség hatására fejlesztették, - színterei voltak a szervezett és informális szakmai ismeretátadásnak,
- bemutatókat tartottak, amely vonzotta a látogatókat,

¹²⁴ SKANZEN: <http://skanzen.hu/?fm=1&am=1&dd=6>

¹²⁵ SKANZEN: <http://skanzen.hu/?fm=1&am=1&dd=6>

- látványosságukkal turisztikai vonzerővé váltak.”¹²⁶

6. számú melléklet

Kiegészítés (2.3.1. Alkotóházak története, kialakulásuk fejezetéhez)

Velei Alkotóház - Továbbképzőház és Népművészeti Műhelyrendszer

„A kezdeményezés előzménye, hogy a 70-es években jelentősen megnőtt – s szerencsére ma is tart – az érdeklődés a népművészeti hagyományok iránt, s megyénkben is jelentős közművelődési mozgalommá fejlődött a hagyományápolás, nemzeti értékeinknek, népművészetünknek az újrafelfedezése. Ebben a politikai-közművelődéspolitikai mozgalomban vállalt kiemelkedő szerepet az intézményünk fenntartásában működő fafaragó, majd később népművészeti stúdió. 1975-ben a Vas megyei Művelődési és Ifjúsági Központ a megyében élő, elszórtan, szakmai segítség nélkül tevékenykedő fafaragók összefogását határozta el azzal a céllal, hogy az amatőr alkotók még mélyebben megismerjék gazdag népművészeti és tárgyformáló hagyományainkat, erősítse bennük a mesterségbeli képességeket, egyéni szakmai fejlődésüket elősegítsük.”¹²⁷ - számol be a kezdetekről Zsámboki Árpád egykori igazgató. Ennek előzménye, hogy 1975 tavaszán a szombathelyi Megyei Művelődési Központ népművészeti kiállítást szervezett. Ez volt az első alkalom, hogy a vas megyei fafaragók alkotásaikat bemutathatták. Ám a zsűrizés során a munkák túlnyomó többsége kiállításra alkalmatlannak találtatott, és a velei találkozót ezt a kényelmetlen helyzetet volt hivatott orvosolni. A megoldást a közös alkotás hozta meg, „amikor az előadásokat, vitákat, a fotelekben való üldögélést fölváltotta a munka”.¹²⁸ Az alkotás meditációja, az egész napos munka utáni jóízű beszélgetések, a tábortűz, ezek mind-mind hozzájárultak annak a bizonyos „vele-i hangulatnak” a kialakulásához.

A fafaragó stúdióvá szerveződött csoport az első időszakban több, közösségi célokat szolgáló alkotás elkészítésével – pl. új városok szabadidős parkjainak, játszótereinek kiépítése népi ihletettséggű játékokkal, népművészeti alkotások elhelyezése közintézmények területén, stb. – hívta fel magára a figyelmet.

A taglétszám bővülésének okán, országos szintű összefogás eredményeképpen 1979-80-ban a vasi fafaragók felépítették első műhelyüket és otthonukat, a velei Faragó házat,

¹²⁶ BÁDER 2011

¹²⁷ ZSÁMBOKI: 3

¹²⁸ ZSÁMBOKI: 8

amely a Kőszeg-Hegyalja népi építészeti hagyományait eleveníti fel. „A népi kultúra sajátos jellegéből adódóan indokolttá vált különböző mesterségek, technikák, szokások egymást kiegészítő, szervesen összefüggő rendszerét kiépíteni. Ezért 1979-ben elhatározták a veleimi faragó stúdióinak komplex népművészeti egységgé való bővítését: textilesek (szövő, hímző), fazekasok, szalmafonók, bőrösök, szoborfaragók bevonásával¹²⁹.” Így jött létre a veleimi Népművészeti Stúdió. Egész műhelyrendszert alakítottak ki. A kovácsműhely (építésénél a tapicsfalu házak készítésének örökségét elevenítették fel), fazekas-műhely, szövőterem és az Alkotóházhoz tartozó létesítmények: a fatároló-gépszín (a környék hagyományos vesszőfonatú gazdasági épületeinek mintájára készült). Idegenforgalmi pénzeszközök megszerzésével kialakították a műhelyrendszert övező szabadidős játékparkot, egy szabadtéri szőlőprést, valamint „fekvőhelyek, székek, polcok, szöttek, és hosszabb nekikészülés után a Vid-hegy irányából érkező patak vizével hajtható fűrészmalom is. Az eredeti tervekben nem valósult meg a gasztronómiai központ, ezért ideiglenes megoldásként 1984-ben az alkotók felépítették a szabadtéri kemencés házat, mely saját ellátásukon túl egyre jobban szolgálja a turisták ellátását is”¹³⁰.

A közös munkának nagy hozadéka volt,ugyanis egyik követendő példája lett az országosan felerősödő népművészeti mozgalomnak. „Bebizonyosodott, hogy lelkes összefogással, önerőből, nagyobb állami pénzek nélkül is létrehozhatók komoly értéket képviselő műhelyek, alkotóházak.”¹³¹ Tehát így emelkedett Velem a közösségi cselekvés hazai példájává.

Az Alkotóház mindig nyitott kapujának félfájára a következő Illyés verssorok lettek felvésve:

„Álmodtam én egy kapuról, melyen
mint csodafürdőn aki áthalad,
jött bárhonnan, szívvel ide-szakad,
s nem élhet valóban csak e helyen ...”
(Illyés Gyula: Vár a vizen, 1947, befejezetlen)

7. számú melléklet

Kiegészítés (2.3.4. Pályázati lehetőségek fejezethez)

¹²⁹ NESZ: <http://www.nesz.hu/content/view/33/30/>

¹³⁰ NESZ: <http://www.nesz.hu/content/view/33/30/>

¹³¹ NESZ: <http://www.nesz.hu/content/view/33/30/>

2004-től beindult a NKÖM a vidék kultúrafejlesztését elősegítő **Közkincs-program**, mely 2006-ban népművészeti alkotóházak, alkotóműhelyek infrastrukturális és eszközfejlesztésére biztosított anyagi támogatást. „Pályázni lehet most beindítandó, illetve a már folyamatosan eredményeket felmutató szakmai tevékenységek - műhely és kézműves szakág bővítések, továbbképzések, bentlakásos szakmai tapasztalatcserék, mesterkurzusok - technikai, tárgyi feltételeinek (nyitott műhely és/vagy azzal egybefüggő bemutató terem, galéria) megteremtésére, az épületek korszerűsítésére, felújítására, bővítésére, maximum 2 millió forint összeghatárig.”¹³² Ugyanígy Közkincs-kerekasztalok, kistérségi többcélú társulások létrehozását szorgalmazza a program, mely kistérségi összefogáson keresztül kulturális szakmai érdekegyeztető fórumokat, kistérségi szolgáltató rendszerek kialakítását, korszerű intézmények, közösségi terek, színvonalas programok és szolgáltatások, ágazaton belüli, tervezett és folyamatosan együttműködő kulturális szakemberek együttműködését biztosítja.

Ezzel egy időben 2006-ban meghirdetésre került a Közkincs program pályázata hosszú lejáratú kedvezményes hitel igénybevételére intézmények és közösségi szintek felújítására a Magyar Fejlesztési Bank Részvénytársasággal együttműködve. A kulturális fejlesztés által népművészeti alkotóházak létrehozó önkormányzatok is nyertek a húsz éves futamidejű hitelkonstrukciónak köszönhetően.

A „**Tengertánc program az élő népi kultúra reneszánszáért**” a 2005-ben lett először kiírva és 2010 első félévétől maradt el további kiírása. Azóta nem került meghirdetésre, ám fontosnak tartom megemlíteni mint jól kidolgozott programot. A hagyományainkat és szellemi örökségünket támogató helyi alkotó közösségek támogatására hozta létre az Oktatási és Kulturális Minisztérium. A program a néptánc, a népzene, a világzene, a táncház-mozgalom és a viselet-tradíciók területén értékmentést és hagyomány-átörökítést végző civil szerveződések és intézmények mellett a népi kézműves technikák művelésének helyet adó népművészeti alkotóházak és nyitott kézműves műhelyek, népi kézműves műhelyek, tájházak, népművészeti galériák munkáját támogatta jelentős mértékben.¹³³

¹³² CS.M.K.P.S. ÁMK 2006: <http://www.csongradamk.hu/page.html?site=pages&id=992>

¹³³ HILLER: http://www.okm.gov.hu/letolt/kultura/kozmu/reneszansz2008_tengertanc_080211.pdf

A **Nemzeti Kulturális Alapot** 1993-ban hozta létre a Magyar Országgyűlés. Az NKA egy elkülönített állami pénzalap, célja a nemzeti és az egyetemes értékek létrehozásának, megőrzésének, valamint hazai és határon túli terjesztésének támogatása.”¹³⁴ A Nemzeti Kulturális Alap Közművelődés és Népművészet Kollégiuma a (a 2012. évi kollégium-összevonások előtt Népművészeti Szakmai Kollégium) pályázati lehetőségei biztosítanak támogatást intézmények (művelődési házak, alkotóházak), civil szervezetek (népművészeti egyesületek számára).

A Magyar Országgyűlés 2003-ban fogadta el a **Nemzeti Civil Alapprogram** létrehozásáról szóló törvényt. Az Alapprogram fő célja a Magyarországon nyilvántartásba vett civil szervezetek pályázati támogatások útján történő támogatásával azok működésének megerősítése, a civil szektor fejlődésének elősegítése. Civil szervezetek képviselői alkotják a kollégiumok tagjait, ők döntenek a támogatási összegek felosztásáról.¹³⁵ Az NCA-feladatkörét 2012-től átvállalta a **Nemzeti Erőforrás Alap** (NEA), ám nem jogutódja az előbbinek.

„A Nemzeti Együttműködési Alap (NEA) "a civil önszerveződések működését, a nemzeti összetartozást, valamint a közjó kiteljesedését, illetve a civil szervezetek szakmai tevékenységét támogató (...) központi költségvetési előirányzat.”¹³⁶

További lehetőségek népművészeti alkotóterek és alkotóközösségek építésére és támogatására:

TÁMOP. Társadalmi Megújulás Operatív Program

Határon Átnyúló Együttműködési Programok / Magyarország-Szerbia IPA Határon Átnyúló Együttműködési program

LEADER Program az Európai Unió vidékfejlesztési programja, célja olyan emberi közösségi és gazdasági fejlődés segítése, mely egy-egy térség adottságait a helyi közösségek által tudja mozgósítani. A vidékfejlesztési csoportok széles körű támogatása során népi hagyományok őrzését szolgáló szervezetek munkáját is támogatják, ám ehhez feltétel a területi LEADER Közösség munkájában való részvétel.

¹³⁴ NKA: <http://www2.nka.hu/pages/ismerteto/0101.html>

¹³⁵ NCA: http://www.nca.hu/?page=webtext/show&wte_code=aboutus

¹³⁶ NEA: <http://www.civil.kormany.hu/nea>

Emellett a Vidékfejlesztési Minisztérium kézműves programján belül a **Darányi Ignác terv** pályázataira lehet pályázni vidéki örökség megőrzésére kiírandó forrásokra, melyben elsőbbséget fognak élvezni a népi építészeti örökség. Integrált Községi Szolgáltató Terek (IKSZT) létrehozását is támogatja a Vidékfejlesztési Minisztérium, mintegy 635 vidéki régi művelődési házban illetve elhanyagolt épületben nyílik modern közösségi és szolgáltató tér, és ezek adhatnak helyet népi kismesterségek oktatásának, illetve alkotótevékenységnek.¹³⁷

8. számú melléklet

Kiegészítés (3.2.2. Hódmezővásárhely fejezethez)

„Hódmezővásárhely fazekassága nem csak arról ismert, hogy az egyik legnagyobb fazekasközpont volt, hanem egyedülálló, hogy a városban dolgozó fazekasok három stílust alakítottak ki.

A tabáni fazekasokat "tarkásoknak" vagy "sárgásoknak" nevezték. - Sokféle színű mázt használtak, legjellemzőbb a fekete vagy vörösesbarna alapon színes írókás díszítés; különösen a madármotívumokat kedvelték. A csúcsi városrész mesterei fehér alapon kobaltkék mázas díszítést használtak. E stílus szintén az 1880-as években alakult ki, a Nyugat-Európában is elterjedt porcelánedények mintájára. Az újbátoriak őrizték meg a legtovább a régi kerámiák "török vonulatára" jellemző zöld színvilágot, ez különösen kantáikon szembetűnő, amit szinte kizárólag ők készítettek, és sárga-zöld mázvirágokkal díszítették.”¹³⁸

9. számú melléklet

Kiegészítés (3.2.3. Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékpark fejezethez)

„Az ópusztaszeri szabadtéri néprajzi gyűjtemény (skanzen) a mai Csongrád megye népi építészetét és 19-20. századi agrárnépességének életmódját mutatja be. A gyűjtemény tervezése 1973-ban, telepítése 1979-ben kezdődött. 1992-ig 6 tanyai, mezővárosi, illetve

¹³⁷VMS:<http://www.kormany.hu/hu/vidékfejlesztési-minisztérium/vidékfejlesztéssel-felelős-allamtitkarság/hirek/parbeszed-a-nepi-kezmuvessegről>

¹³⁸ AMBRUS: <http://invitel.hu/fazekashaz/nepmuv.htm>

falusi telek, 3 közösségi épület(iskola, olvasókör, községháza), 4 kisipari műhely, 1 szélmalom és néhány más épület telepítésére került sor.

A bemutatott táj, a déli Tisza-vidék parasztságának nagyobb része a 19-20. század fordulóján városokban és e települések tágas határában épített tanyákon élt, de tanyák ezrei ülték meg a nagyobb községek határát, és a tanyás gazdálkodás a legnagyobb uradalmi birtok, a Pallavicini uradalom haszonbérbe adott földjeire is kiterjedt az 1850-80-as évektől. 1910-ben Szeged lakóinak 35%-a, Hódmezővásárhely népességének közel 40%-a élt tanyán. Ezzel magyarázható, hogy az ópusztaszeri skanzen elsősorban a mezővárosi és a tanyai életmód táji változatait tárja a látogatók elé. A telepítéskor a másik fő törekvés az volt, hogy olyan közösségi épületek is bemutatásra kerüljenek, amilyeneket a hazai szabadtéri múzeumokban eddig nem létesítettek. Ajánlatos a skanzent Szer monostorának maradványai felől megközelíteni, így először a népi építészet és életmód régiesebb rétegét felmutató tanyai épületegyüttesekkel ismerkedhetnek meg az érdeklődők.

A Lépj be a múltba! program keretében a látogatók néhány éve valóban részesei lehetnek a bemutatott időszaknak, élő skanzen vár mindenkit. Naponta változó, a tájra jellemző tevékenységeket ismerhetnek meg, próbálhatnak ki. A Dél-alföldi népviseletbe öltözött tanyagazdák bemutatják eleink hétköznapijait, ünnepeit, de találkozhatnak, beszélgethetnek a két világháború közötti időszak jellegzetes figuráival, a csendőrrel, a juhással, a tanítóval, a pékkel, vagy a kubikussal. A portákat hungarikumnak számító állatokkal népesítettük be, így mangalica, kendermagos tyúk, magyar lúd vagy kacska is megtalálható a háziállatok között. Az idei évben a Szegedi tanyában már tehénnel is találkozhatnak látogatóink, megtekinthetik a fejés, tejfeldolgozás folyamatát, de természetesen be is kapcsolódhatnak a munkálatokba. A tanyai iskolában lehetőség van megtekinteni egy múltidéző tanórát, hétfőként megkóstolhatják Piri néni kemencés finomságait, de akár lovaskocsizhatnak is az Emlékpark területén.

2012-től újra működik a pékműhely, ahol betekintheznek a pékek kemény, de áldásos munkájába. A Szatócsbolt egyedi kézműves termékekkel, korabeli édességekkel, finomságokkal várja minden nap a látogatókat.”¹³⁹

¹³⁹ Ó.N.T.E.: <http://opusztaszer.hu/skanzen/altalanos>

10. számú melléklet

Kérdőív

2012

Szeged

- Középiskola 11-12. évfolyamosok számára -

Kedves Lányok és Fiúk!

A Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar Felnőttképzési Intézetének Kulturális mediáció szakos hallgatója vagyok. Szeretném segítségeteket kérni abban, hogy ezáltal a kérdőív által jobban megismerhessem a népművészethez, különösen pedig a tárgyalkotó népművészethez/ népi kézművességhez fűződő viszonyokat, véleményeket, szokásaitokat.

A kérdőív kitöltése teljesen névtelen és a válaszadás is önkéntesen történik minden kérdésre. Kérlek, a kérdéseken haladjatok végig, értelmezzétek, és első gondolataitok, véleményetek alapján válaszoljátok meg őket!

Válaszaikat karikázással vagy aláhúzással jelöld!

SZEMÉLYES ADATOK:

1. Nemed: 1. Lány 2. Fiú

2. Állandó lakhelyed (település):.....

3. Hányadik osztályba jársz? 11 12

4. Édesanyád legmagasabb iskolai végzettsége:

1. alapfokú
2. középfokú
3. felsőfokú

5. Édesapád legmagasabb iskolai végzettsége

1. alapfokú
2. középfokú
3. felsőfokú

KÉRDŐÍV

6. Az alábbiak közül mely tevékenységeket próbáltad ill. végzed és milyen gyakorisággal?
(Kérlek, tegyél X-et a megfelelő mező(k)be!)

	Nem próbáltam még	Próbáltam már	Alkalmanként végzem	Rendszeresen végzem	Már nem végzem
Rajzolás					
Festés					
Szobrászkodás					
Kézműveskedés (Hobbi technikák (pl.: üvegfestés) Pl.:.....					
Kézműveskedés (Népi kézművesség)					
Barkácsolás					
Modellezés					
Néptáncolás					
Népzenelés					
Népmesemondás					
Részvétel népi					

játékokban					
Népi kézműves alkotóház látogatása					
Egyéb:					

7. Milyen intézményekben, helyszíneken volt/van alkalmad kipróbálni/rendszeresen művelni a népi kézműves alkotást? Válaszodat aláhúzással jelöld! Több válasz is megjelölhető!

1. Otthon	9. Tájházban
2. Rokonoknál	10. Játsházban
3. Iskolában	11. Népi kézműves vásáron
4. Szakkörön	12. Fesztiválon
5. Ifjúsági házban	13. Egyéb rendezvények alkalmával Pl.:
6. Nyitott műhelyben/műhelygalériában	
7. Kézműves alkotóházban	14. Egyéb:.....
8. Múzeumban	

8. Jártál-e már kézműves alkotóházban? Válaszod aláhúzással jelöld!

1. Igen, rendszeresen járok	4. Nem jártam még
2. Igen, többször jártam már	5. Nem emlékszem
3. Igen, előfordult már	

9. Ha voltál már, milyen szervezésben voltál? (Több válasz is megjelölhető.)

1. Egyénileg	4. Iskolai szervezés által
2. Családdal	5. Egyéb:
3. Barátokkal	

10. Fontosnak tartod-e a magyar népi kézműves hagyományok ápolását? Kérlek indokold meg válaszodat!

Igen, mert

.....
.....
..

Nem, mert
.....

11. Mennyire jellemzőek rád az alábbi állítások? (Karikázd be a megfelelő számot, melyek szélső értékei a következők: 1=egyáltalán nem jellemző rám, 5= abszolút jellemző rám)

1. Szeretem a népi kézműves tárgyakat. 1 2 3 4 5

2. Szoktam vásárolni népi kézműves alkotásokat. 1 2 3 4 5

3. Szoktam készíteni népi kézműves alkotásokat. 1 2 3 4 5

4. Szüleim értékelik, ha általam készített ajándékokkal lepem meg őket.
1 2 3 4 5

5. Eljárok népi kultúrával kapcsolatos rendezvényekre.
1 2 3 4 5

6. Szívesen tanulnék népi kézműves mesterséget. 1 2 3 4 5

7. Szeretek kézműveskedéssel foglalkozni. 1 2 3 4 5

8. Hiányolok a városból egy népi kézműves hagyományokkal foglalkozó, azokat bemutató és oktató intézményt (pl.: népi kézműves alkotóházat)
1 2 3 4 5

9. Ha működne a városban népi kézműves alkotóház, érdeklődnék képzések, szakkörök iránt.

1 2 3 4 5

10. Ha működne a városban népi kézműves alkotóház, én nem látogatnám meg egyszer sem.

1 2 3 4 5

11. Szerintem nem fontos a népi kézműves hagyományok ápolása, elég ha az idősök foglalkoznak vele.

1 2 3 4 5

12. Tetszik a népi dizájn (Idegenforgalmi célú népművészeti, kézműves ajándék- és funkcionális tárgyak. Pl.: népi hímzéssel díszített divatos ruhák, népi motívumokkal díszített autó).

1 2 3 4 5

13. Ha külföldi ismerősnek kellene valamilyen „magyaros” ajándékot adnom, elsősorban népi kézműves tárgyat adnék neki.

1 2 3 4 5

14. Fontosnak tartom, hogy majd a gyereke(i)met elvigyem népi kézműves alkotóházba, ahol megismerkedhet(nek) a hagyományos tárgyalakotással, illetve fejleszthetik a kézügyességüket.

1 2 3 4 5

15. Szerintem egy nemzet sorsában döntő szerepe van annak, hogy mennyire ápolja tradícióit.

1 2 3 4 5

16. Családomban az ünnepek alkalmával megjelennek a népi hagyományok, jellegzetességek.

1 2 3 4 5

12. Tegyük fel, hogy lehetőség nyílik Szegeden elmenni egy programra, ahol egy helyen megismerkedhetnél valamennyi népi kismesterségekkel és egyúttal dísz tárgyakat és használati tárgyakat készíthetnél természetes anyagokból, kézműves mesterek útmutatásával. Mit tennél?

1. Nem mennék el.

Miért?

.....

.....

2. Elmennék.

Miért?

.....

.....

3. Csak akkor mennék el, ha iskolai kötelező program lenne.

4. Ha elmennél, kikkel mennél legszívesebben? Több válasz is megjelölhető!

a. egyedül

b. családtaggal

c. barátokkal

d. barátommal/barátnőmmel

e. osztálytársakkal

f. egyéb:

13. Családodban foglalkozik-e valaki népi kézműves tárgyalakotással (pl. hímzés, fazekasság, fafaragás, ...), és milyen formában? (Kérlek, tegyél X-et a megfelelő mező(k)be!)

	Foglalkozása/ mestersége	Tagja valamilyen népművészeti körnek/ szakkörnek	Jár kézműves alkotóházba	Szabadidős elfoglaltsága	Gyűjti a népi kézműves tárgyakat
Én					
Édesapám					
Édesanyám					
Testvérem					

Nagymamám					
Nagyapám					
Egyéb rokon:					

14. Általában milyen a tanulmányi átlagod (minden tárgyat figyelembe véve)?

1. kitűnő
2. a legtöbb jegy ötös
3. a legtöbb jegy négyes
4. közepes tanuló vagyok
5. a jegyek többsége hármasnál rosszabb

15. Amennyiben van bármilyen megjegyzésed, élményed, amit megosztanál a témával kapcsolatban, kérlek, írd le!

.....
.....
.....

Köszönöm a segítséged!

Képek

1. kép

Hódmezővásárhelyi gyapjúhímzés

2. kép: Meyke ruhái

<http://meyke.b13.hu/index.php?f=7&s=1&blogid=5887&cat=3>

3. kép: A bemutatott Szegedhez közeli Csongrád megyei városok, települések

4. kép: Gálné Nagy Ildikó Szőttesei

<http://galneildiko.atw.hu/>

5. kép: Ambrus Sándor hódmezővásárhelyi fazekas

http://www.delmagyar.hu/hodmezovasarhely_hirek/jovore_mar_nagymester_is_lehet_a_hodmezovasarhelyi_fazekas/2138956/

6. kép Szegedi Alkotóház romos épülete

http://www.delmagyar.hu/szeged_hirek/szemetlerako_az_alkotohaznal/116466/

7. kép: Kálmán Ferencné Ica néni és Tanács Zoltán, Üllési Alkotóház
(Saját felvétel)

8. kép: Az Üllési Alkotóház foglalkoztatója
(saját felvétel)